

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE A ANDRAGOGIKY

OBOR KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

ZNOVUNALEZENÁ IDENTITA OBYVATEL JAVORNICKA

Bakalářská práce

Vypracovala:

Gajová Jana

Vedoucí práce:

Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2013

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Znovunalezení identity obyvatel Javornicka“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 28. Března 2013

Podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem svým narátorům za vstřícnost při realizaci výzkumu a ochotu podělit se o své životní příběhy. Mé díky patří samozřejmě také Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za odbornou asistenci a cenné připomínky. V neposlední řadě děkuji rovněž všem, kteří mi byli při psaní této bakalářské práce oporou a pomohli mi tak dílo dokončit.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o znovunalézání identity obyvatel Javornicka, historicko-geografické oblasti Sudet, na pozadí poválečných událostí, jež se v pohraničí odehrávaly. Tyto události zavedly základ k vzniku nesourodé multikulturní společnosti, kterou k sobě nepojily žádné kořeny (neměli společné tradice, kulturu či jazyk), byli nuceni vytvořit si nové vazby a identitu, která je s tímto místem a společností bude pojít.

Pomocí analýzy a interpretování výzkumných rozhovorů se práce snaží dojít k závěrům, jak a do jaké míry se obyvatelé Javornicka identifikovali s touto nově vzniklou společností a místem, které se pak stalo jejich domovem.

Práce je rozčleněna na dvě hlavní části, teoretickou a výzkumnou. Teoretická část se nejprve zabývá teoretickým zakotvením pojmů, které jsou pro problematiku této práce stěžejní, dále pojednává o historických událostech, týkajících se poválečného období v Československé republice obecně (odsun, dosídlování) a konkrétněji je vztahuje na lokalitu Sudet a Javornicka. Výzkumná část práce se pak zabývá metodologií výzkumu a poznatky vzešlé z vlastního kvalitativního výzkumu. Tento výzkum se opírá o teoretická východiska a analýzy a interpretace rozhovorů provedených s Javornickými pamětníky metodou orální historie. Výsledkem práce je zobrazení různých strategií a míry identifikace obyvatel Javornicka s místem, kde žijí a společností se kterou tento prostor sdílí.

Touto prací by autorka chtěla přispět ke komplexnějšímu pochopení problematiky poválečného dosídlování na příkladu konkrétní lokality Javornicko.

Klíčová slova: identita, odsun, dosídlování, Javornicko, Sudety, pohraničí

Annotation

This thesis deals with regaining the identity of the residents of Javornicko, a historical and geographic area of Sudetenland, against a background of post-war events that took place in the borderland. These events established the basis of a diverse multicultural society, which did not have any similar roots (they did not have common traditions, culture or language), therefore they were forced to create their own bonds and a new identity, which would link them with the place and society.

The work tries to draw conclusions from the analysis and the research interviews. The aim was to learn until what extent the residents of Javornicko have identified with this new society and the place, which have become their home.

The thesis is divided into two main parts, a theoretical and a practical part. The theoretical part first discusses definitions of terms that are essential for the issues of this work, further the historical events related to the post-war period in general are concerned (transfer, settlement) and they are more specifically applied to the location of the Sudetenland and Javornicko. The practical part of thesis deals with the research methodology and findings resulting from my own qualitative research. This research results from a theoretical resources, analysis and interpretation of the interviews, which were made with old witnesses of Javornicko by oral history method.

The result of this work is a depiction of various strategies and the extent of identification of residents of Javornicko with the place where they have lived and the society which they have shared.

The author's aim was to contribute to a more complex understanding of a postwar settlement on the example of a particular locality Javornicko.

Keywords: identity, transfer, settlement, Javornicko, Sudetenland, borderland

Obsah

Úvod.....	- 8 -
Teoretická část	- 10 -
1. Teoretické zakotvení stěžejních pojmů	- 10 -
1.1. Pohraničí	- 10 -
1.2. České pohraničí	- 11 -
1.3. Sudety.....	- 11 -
1.4. Identita, identifikace.....	- 13 -
1.5. Místo	- 14 -
1.6. Identita místa.....	- 15 -
1.7. Region	- 15 -
1.8. Regionální identita	- 16 -
1.9. Migranti versus rodáci.....	- 17 -
2. Stručný vhled do historie.....	- 18 -
2.1. Odsun a dosídlování Sudet.....	- 18 -
2.1.1. Dosídlování Sudet	- 21 -
2.1.2. Repatriace a reemigrace	- 25 -
2.1.3. Dosídlenci a jejich vztah ke krajině.....	- 25 -
2.2. Javornicko	- 26 -
2.2.1. Geografické vymezení Javornicka.....	- 26 -
2.2.2. Mikroregion Javornicko.....	- 27 -
2.2.3. Stručná historie Javorníku	- 27 -
2.2.4. Vznik města Javorník – rok 1918	- 28 -
2.2.5. Období od roku 1918 do konce II. světové války.....	- 29 -
2.2.6. Období po II. světové válce, rok 1945 - 1949	- 30 -
2.2.7. Odsun Německých obyvatel z Javornicka	- 31 -
2.2.8. Javornicko se probouzí, příchod dosídlenců.....	- 32 -

2.2.9. Proměny počtu obyvatel na Javornicku od roku 1850 - 2011	- 34 -
Výzkumná část	- 36 -
3. Metodologie výzkumu	- 36 -
3.1. Metody získávání dat:	- 36 -
3.2. Výzkumné rozhovory	- 38 -
3.3. Kritéria výběru narátorů	- 39 -
3.4. Metody zpracování dat	- 40 -
3.5. Metody analýzy dat a interpretace	- 40 -
3.6. Hodnocení kvality výzkumu	- 41 -
4. Výzkumná zpráva	- 42 -
4.1. Cíle výzkumu	- 42 -
4.2. Tematické okruhy výzkumu	- 42 -
4.2.1. Období změn – migrační procesy, rok 1945 - 1955	- 42 -
4.2.2. Odsun	- 43 -
4.2.3. Počátky soužití Čechu a sudetských Němců po roce 1945	- 46 -
4.2.4. Dosídlování	- 49 -
4.2.5. Nově vznikající pospolitost	- 51 -
4.2.6. Znovunalezená identita	- 51 -
Závěr	- 56 -
Seznam pramenů a literatury	- 58 -
Přílohy	- 62 -

Úvod

Znovunalézat znamená objevovat něco, co jsme v sobě již měli, ale z různých důvodů jsme to buďto ztratili, nebo na to zapomněli. Právě takovou ztracenou, či zapomenutou věcí v nás může být identita. Tato bakalářská práce se zabývá znovunalézáním identity obyvatel Javornicka, historicko-geografické oblasti Sudet na pozadí historických událostí, které se zde po válce odehrávaly v období čtyřicátých až padesátých let 20. století. Jedná se především o rozsáhlý proces odsunu Německého obyvatelstva a následné dosídlování těchto vysídlených lokalit. Dosídlit Javornicko přicházeli především lidé z českého vnitrozemí, ale výjimkou nebyli také migranti z celé Evropy. V lokalitě Javornicka se tak v padesátých letech 20. století pomalu začínala utvářet vskutku multikulturní společnost, bez společné kultury, tradic, či jazyka. Tito lidé, přicházející z různých koutů Evropy si tak k Javornicku museli vytvořit vlastní vazby a také novou identitu, která je s tímto místem bude pojít.

Hlavním cílem této práce je zjistit jak a do jaké míry se lidé, kteří v poválečném období přicházeli z nejrůznějších pohnutek do oblasti Sudet v Javornickém výběžku, identifikovali s tímto krajem a jaká byla jejich cesta k této „identifikaci“. Základní pilíř práce je tvořen vlastním kvalitativním výzkumem, který vychází z principů orální historie. V rámci výzkumu byly prováděny rozhovory s Javornickými starousedlíky, tedy obyvateli, kteří žijí v lokalitě Javornicka již od konce druhé světové války a strávili zde většinu svého života. Tyto rozhovory probíhaly od března roku 2011 do března roku 2012. Výzkum se snaží pomocí analýzy osobních vzpomínek narátorů zachytit či postihnout vzpomínky, postoje a názory pojící obyvatele Javorníku s lokalitou, kde žijí. Výzkum je svým způsobem jediná možnost, jak se k těmto informacím dostat, osobní prožitky a názory jednotlivců totiž žádná celostní historie nezachytí a ani se o to nesnaží. Poznatky orální historie tak napomáhají ke komplexnějšímu pochopení dějin. Vzhledem k vysokému věku některých z pamětníků již možná za pár let nebude reálné tyto vzpomínky zaznamenat.

Jedním z důvodů zvolení tohoto tématu je zachycení vzpomínek a vlastního chápání žité historie pamětníků. Dalším důvodem ke zpracování tématu identity Javornických obyvatel je vlastní emocionální zainteresovanost autorky. V lokalitě Javornicka autorka vyrůstala, a žije zde celá její rodina. Javornicko a lidi, kteří zde žijí, zná tedy velice dobře. Počátečním impulzem k volbě tohoto tématu byl zájem o vlastní

rodinnou historii autorky, neboť její prarodiče pochází z tzv. smíšeného manželství (dědeček sudetský Němec, babička Češka z vnitrozemí). Jakožto rodák z tohoto kraje si je autorka také velice dobře vědoma těžkosti života v této lokalitě. Zároveň však cítí s tímto krajem sounáležitost a pojí ji s ním silný citový vztah a domnívá se, že se tím neliší od mnoha dalších obyvatel Javornicka. Proto se rozhodla tento fenomén zachytit ve svém výzkumu. Výsledná práce tak může být zajímavá nejen pro samotné obyvatele Javornicka, kteří se mohou dozvědět něco víc o své historii pojaté z jiné stránky, než byli dosud zvyklí. Zajímavá může být také pro odbornou veřejnost jako příspěvek k doplnění historie konkrétní lokality Javornicka.

Celá práce je koncipovaná do dvou hlavních částí, a to teoretické a výzkumné. Pro přehlednost je však text práce rozdělen ještě do čtyř kapitol. Pod teoretickou část spadá kapitola první a druhá, pod část výzkumnou zbývající kapitoly, tedy třetí a čtvrtá. První kapitola je věnována teoretickému zakotvení pojmů, které jsou pro pochopení souvislostí v této práci stěžejní. Jedná se také o pojmy, které mohou být v současném chápání zavádějící (např. „Sudety“, „české pohraničí“, „identita“, aj.) a proto si autorka myslí, že jejich vysvětlení má na tomto místě smysl. Ve druhé kapitole je nejprve nastíněn historický kontext událostí, týkajících se poválečného období v Československé republice (odsun, dosídlování obyvatel). Dále se ve druhé kapitole nachází část věnovaná kulturně-historickému a socio-geografickému vymezení lokality Javornicka s důrazem na poválečné období, neboť právě v tomto období se odehrávala většina událostí a příběhů, jimž se tato práce věnuje ve své výzkumné části. Kapitola třetí je zaměřena na metodologii prováděného výzkumu. V kapitole jsou blíže popsány a zdůvodněny metody a techniky použité pro potřeby výzkumu. A konečně kapitola čtvrtá se zabývá samotným výzkumem a nabízí výsledný souhrn analýz a interpretací vycházejících z provedených rozhovorů.

Teoretická část

1. Teoretické zakotvení stěžejních pojmů

Na tomto místě bude v krátkosti vysvětleno užití termínu, který není v běžné mluvě až tak běžný, tímto termínem je „dosídlení“. Autoři zabývající se problematikou poválečných Sudet jsou v užití tohoto pojmu nejednotní, někteří užívají spíše termín osídlení¹, někteří dosídlení². Tato práce se bude držet užívání termínu „dosídlení“ ve všech jeho tvarech (dosídlování, dosídlit, dosídlení, dosídlenci). Dosídlování má v chápání této práce význam obnovy zároveň v kontextu s něčím trvalým. Dosídlení nových obyvatel, kteří zde předtím nebyli, na místa, která zde již ale nějakou dobu existují.

1.1. Pohraničí

Pojem „pohraničí“ již ve svém základu obsahuje určitou informaci o tom, že se jedná o místo „po“ či „při“ hranici. Pohraničí lze tedy charakterizovat jako oblast nacházející se na okraji nějakého území, v našem případě se pak bude jednat o okrajové území českého státu. Protože jsou hranice českého státu většinou tvořeny přírodními útvary, můžeme naše pohraničí z geografického hlediska s jistým zjednodušením charakterizovat jako hornaté území.³

Pohraničí je sice na jednu stranu geograficky znevýhodněné svou vzdáleností od centra státu a stává se tak pro něj periferií, na stranu druhou má zase blíže k centrům jiných státních celků, se kterými naše země sousedí. Mnohdy jsou tyto lokality dějištěm

¹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 376. ISBN: 978-80-86057-71-2

² SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí na pokračování (Dosídlování v padesátých letech 20. století). In: *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. Roč. 15, č. 7. Praha, 2007, 2. 2. 2010 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=222>

³ KASTNER, Quido. Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), I. díl, vyd. 2., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 15.

příhraničních konfliktů, ale také mezistátní spolupráce. Právě díky této své poloze lze pohraničí charakterizovat jako místo, kde se střetávají „*různá etnika, jazyky a kultury*“⁴. Důležitou roli zde pak hraje tzv. subjektivní identifikace⁵ členů této společnosti s příhraničním prostorem.⁶ Častým negativem izolovanosti příhraničních lokalit jsou problémy ekonomického rázu, často trpí např. vysokou nezaměstnaností.

1.2. České pohraničí

Pojem „české pohraničí“ souvisí s historickými událostmi odehrávajícími se v časovém období od konce druhé světové války do poloviny padesátých let. Přesné vymezení tohoto termínu a územních hranic, oddělujících „pohraničí“ od vnitrozemí, není snadné, nejčastěji se však jako geografické vymezení užívá území příhraničních okresů, ve kterých většinou až do let 1945-1947 žilo jako majoritní populace německé obyvatelstvo (tedy oblasti přiléhající k dnešní státní hranici mezi Českem a na druhé straně Polskem, Německem a Rakouskem). Toto vymezení se tak víceméně překrývá s vymezením pojmu Sudety.⁷ „*Pohraničí českých zemí nikdy netvořilo samostatný a kompaktní celek ani po stránce národnostní, hospodářské, či geografické a je tedy více pojmem historickým než geografickým.*“⁸

1.3. Sudety

Dalším z pojmů, který je pro pochopení této problematiky významný, je již zmíněný historicko-geografický pojem „Sudety“ nebo „sudetský“. Tento pojem prodělal v průběhu staletí složitý vývoj a jeho etymologický původ není jednoznačný.⁹

⁴SLEZÁK, L. Pohraničí (...), Praha, 2007, s. 15. 2. 2. 2010 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=222>

⁵ O identitě, a identifikaci obecně viz podkapitola níže, kapitola 1.4. Identita, identifikace.

⁶ HAVLÍČEK, Tomáš. Teorie vymezení pohraničí. In: JEŘÁBEK, Milan, DOKOUPIL, Jaroslav, HAVLÍČEK, Tomáš a kol.: *České pohraničí: Bariéra nebo prostor zprostředkování?*. Praha: ACADEMIA 2004, s. 63.

⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí po květnu 1945. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 9

⁸ Tamtéž, s. 9.

⁹ Tamtéž, s. 9.

Odborníky je původ tohoto slova často kladen do keltského jazykového prostředí, přičemž bezpečně doloženo je v latinské podobě jako „*Sudeti montes*“.¹⁰

Z geografického hlediska bývají Sudety často ztotožňovány s oblastí hor oddělujících Slezsko od Čech a Moravy, tedy přibližně s pohořím mezi Libercem a Ostravou.¹¹ Tuto oblast, často nazývanou Sudetská soustava, tvoří pás pohoří členěný na Západní, Střední a Východní Sudety.¹²

Historicky se tento pojem začíná prvně objevovat na počátku 18. a v průběhu 19. století, nejvíce se objevuje ve významu „obyvatelé Sudet“. Díky vrůstajícímu národnímu sebeuvědomování se však toto označení vztahuje výhradně na německé obyvatelstvo českých zemí („sudetští Němci“).

*Počátkem 20. století se již výrazy Sudety a sudetský Němec stávají součástí politického slovníku zejména německých politiků z českých zemí [a] 30. října roku 1918 pak pojem sudetský získává i reálnou politicko-geografickou náplň, když je vyhlášen vznik provincie Sudetenland*¹³

Tato provincie zabírala území části rakouského Slezska, severovýchodního výběžku Čech a severozápadní Moravy. V období první Československé republiky je tak termín Sudety běžně používán v politickém kontextu a nejčastěji je ztotožňován převážně s Německým obyvatelstvem v pohraničních oblastech. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se termíny Sudety a sudetští Němci (Sudetendeutsche) na českém území užívají čím dál tím méně (nahrazují se spíše termíny „zněmčení“, „naši Němci“), zatímco na německé straně se toto názvosloví stává dominantním nejen pro svůj politický význam. Avšak v důsledku nadcházejícího historického vývoje, a zejména ve spojení s událostmi souvisejícími s Mnichovskou dohodou, nabyly tyto pojmy v povědomí české veřejnosti negativní odstín a pro mnohé jsou již neodmyslitelně spojeny s obdobím ideologie nacismu a rozbitím Československé republiky.¹⁴

Vzhledem k negativním konotacím, se kterými se v českém povědomí tyto pojmy pojí, je snáze pochopitelná snaha tyto termíny z českého slovníku spíše

¹⁰ Sudetské hory, či pohoří. Podle ANTIKOMPLEX a kol. *Sudetské osudy*. Praha: Český les, 2006, s. 10 – 11.

¹¹ ANTIKOMPLEX a kol. *Sudetské osudy*. Praha: Český les, 2006, s. 10 – 11.

¹² ČAPKA, F. *Pohraničí (...)*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 9

¹³ ANTIKOMPLEX a kol. *Sudetské osudy*. Praha: Český les, 2006, s. 10 – 11.

¹⁴ Tamtéž, s. 10 – 11.

vytlačovat. Mnohem více se však právě nyní ukazuje, že tyto pojmy jsou pro nás ve spojení s novodobou historií českého pohraničí velmi důležité. Po odsunu většiny Německého obyvatelstva a dosídlování tohoto území se část České Republiky stala geograficky a sociologicky specifickou. Termín Sudety, či sudetský tak nabývá nových významů a pojí se nejen s proměnou místa, ale také společnosti, s nově nalezenou identitou a vztahem k tomuto místu.¹⁵

1.4. Identita, identifikace

Dalším pojmem, který je nutno vysvětlit je identita jedince a jeho identifikace s určitou sociální a národnostní skupinou. Identita je utvářena během sociálních procesů v životě jedince a po zbytek jeho života je pak dynamicky dotvářena a obměňována. Mluvíme-li v sociální antropologii o identitě, nebo lépe řečeno identifikaci, máme na mysli kontinuálně probíhající proces, ne pouze statickou věc, kterou lidé buď mají, nebo ne. Identifikace tedy v našem pojetí znamená to, s jakou skupinou se jedinec identifikuje, ke které náleží podle určitých vnějších i vnitřních znaků. Těmito znaky může být jazyk, domov, příbuzenství, národnost, etnická příslušnost, rodina, věk, vzdělání, politický pohled, sexuální orientace, sociální vrstva, náboženství nebo pohlaví. Všechny tyto znaky mohou jedince identifikovat a dále také vytvářet příslušnost k určité sociální skupině (etnické, jazykové...) nebo jinému vyššímu celku (území, ideologie, apod.).¹⁶ Jednotlivé typy identit se zpravidla se nevylučují, častěji se překrývají či doplňují.¹⁷

Identitu můžeme základním způsobem rozdělit na dva typy a to identitu individuální a kolektivní. Pro oba tyto typy však platí následující, skrz identitu dochází k vnitřnímu sebeurčení (jedince nebo skupiny) a zároveň také vymezení se vůči ostatním jedincům či skupinám. Procesem identifikace je budována kolektivní paměť a tento proces je dynamický, nikdy nekončící.¹⁸

¹⁵ ANTIKOMPLEX a kol. *Sudetské osudy*. Praha: Český les, 2006, s. 10 – 11.

¹⁶ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 64 – 66.

¹⁷ BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 170 – 171.

¹⁸ CHROMÝ, Pavel. 2. Kultura a její složky, prostorová diferenciaci na území Česka; Regionální identita. In: CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 109 – 110.

Identita jako taková je velmi abstraktní pojem a proto je lepší, když ji pozorujeme v nějakém specifickém kontextu. Pro tuto práci bude nejdůležitější identita místa a identita kolektivní.

1.5. Místo

Vztah člověka k místu, kde žije, je jedním z určujících faktorů jeho existence: „*Místo označuje lidské subjektivní zkušenosti a vnitřní významy lokalit, které lidé obývají.*“¹⁹ Dále Suzanne Bottová popisuje místo jako: „*bod, ve kterém fyzické a kulturní rysy prostředí splývají s emočními vjemy a životními potřebami jednotlivce.*“²⁰

Většina teorií o vnímání místa často uvádí větší množství faktorů ovlivňující tento fenomén. Stokols a Altman uvádí, že: „*na estetické vnímání místa má podíl šest faktorů: zkušenosti, znalosti, očekávání, sociokulturní kontext, environmentální prvky a fyzický kontext.*“²¹ Náš vztah k místu tedy ovlivňuje spousta faktorů, některé z nich si rozebereme více. Jazyk je jedním z faktorů, který přímo ovlivňuje naše vnímání místa. Způsob jakým o místech mluvíme, jaké hodnoty jim přisuzujeme, nebo jaké názvy pro ně užíváme, v tom všem se odráží náš vztah k onomu místu.²² Dalším z faktorů, který má vliv na naši vazbu k určitému místu, může být funkcionálního charakteru, tedy praktická hodnota, kterou nám toto místo přináší. Výzkumy zaměřené na tento typ faktoru ukazují, že: „*pokud je místo zdrojem vyhovujícím nějaké potřebě, nebo vykonávání nějaké činnosti, lidé si k němu vytvoří vazby*“²³.

Jedním z nejsilněji působících faktorů ovlivňujících náš vztah k místu jsou však emoce. Emocionální vazby tento vztah nejen posilují, ale podílí se také na odlišném vnímání místa. Často se hovoří o znovunalezeném spojení s určitým místem či

¹⁹ BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 1. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²⁰ BOTT, S. (2000). In: BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 2. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²¹ STOKOLS, D. and I. ALTMAN. (1987). In: BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 5. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²² BOTT, S. Pojem (...), *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 6 – 7. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²³ Tamtéž, s. 7.

společností.²⁴ Tímto spojením se rozumí identifikace s místem a s tím spojené hodnoty a významy, které člověk tomuto místu připisuje.²⁵

1.6. Identita místa

Identita místa je skoro vždy založená na emocionálním vztahu k místu (výjimkou může být vztah založený na zdrojích, které místo poskytuje).

*Prohansky, Fabian a Kaminoff (1983) definovali identitu místa jako vztah, ve kterém jedinec, skrze osobní vazbu ke geograficky lokalizovatelnému místu, získává pocit smyslu a náležitosti k tomuto místu, což dává smysl jeho životu. Domnívají se, že tento proces je nevědomý a ovlivňuje emoce, znalosti, víru, chování a jednání.*²⁶

Identita místa však není podmíněna pouze samotným prostorem, dalším důležitým činitelem je zde také čas. Čas má při vytváření identity nejdůležitější roli v minulosti, zde čerpá z kolektivní paměti určité skupiny, či jiného celku.²⁷

1.7. Region

Podle definice Johnsona je region: „*ohraničená územní jednotka, která se díky své jednotnosti, uniformitě (či shodnosti znaků) nebo určitému organizačnímu principu liší od územních jednotek jiných.*“²⁸ Region je také specifikován tzv. územní identitou (v mnoha znacích shodnou s identitou místa), což v tomto případě znamená: „*nezaměnitelnost, jednotu a shodnost, harmonii v chování obyvatel území v konkrétním*

²⁴ WILLIAMS, D.R. a kol. (1995). In: BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 8. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkpriode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²⁵ BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 8. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkpriode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²⁶ PROHANSKY, H.M., FABIAN, A.K. and KAMINOFF, R. (1983). In: BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E., Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 8-9. 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.vztahkpriode.cz/view.php?cisloclanku=2008120001>

²⁷ CHROMÝ, Pavel. 2. Kultura a její složky, prostorová diferenciace na území Česka; Regionální identita. In: CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 111

²⁸ JOHNSON, et al., eds., (2001). In: CHROMÝ, Pavel. 1. Kultura a prostor; Region a místo. In: CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 26.

čase.“²⁹ Chromý dále rozlišuje regiony, k nimž se váže regionální vědomí, z vývojového hlediska. Pro tuto práci jsou důležité pouze dva typy regionů a to: regiony se „ztracenou identitou“, tedy: „*oblasti po 2. světové válce vysídleného pohraničí, které ztratily nositele identity (místní obyvatelstvo)*“,“³⁰ a regiony částečně institucionalizované, tzv. mikroregiony (účelová sdružení obcí), spojují obce, které mají shodné názory na společný chod a zájmy obcí.³¹

1.8. Regionální identita

Regionální identita je budována společně s institucionalizací regionu. Podstata této regionální identity je tvořena jednak místem (provázanost s určitým územím) a jednak zakotvením v čase. Důležitou charakteristikou regionální identity je její subjektivita, jedinečnost a význam, který jí jedinci, či společnost připisuje. Pocity spojené s tímto „vědomím o místě“ mohou být velmi silné a stávají se tak součástí subjektivní identity jedince či společnosti.³² Určitý krajinný ráz může být dalším z významných činitelů utváření regionální identity.³³ V našem případě se jedná o velice specifickou krajinu Sudet, podhůří Rychlebských hor, tzv. zapomenutá kraj. „*Krajina se stává symbolem a tím i prostředkem k identifikaci obyvatel.*“³⁴

Definice místa a regionu tak může v určitých částech splývat, rozdílné jsou však svým trváním: „*Zatímco místo zaniká smrtí člověka, v jehož mysli vzniklo a vyvíjelo se, region je výsledkem dlouhodobého historického procesu.*“³⁵

²⁹ CHROMÝ, Pavel. 1. Kultura a prostor; Region a místo. In: CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 27.

³⁰ CHROMÝ, Pavel. 2. Kultura a její složky, prostorová diferenciaci na území Česka; Kulturní regiony, jazykové a etnografické oblasti Česka. In: CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 73 – 74.

³¹ Tamtéž, s. 74.

³² CHROMÝ, P. 1. Kultura (...), Praha: ASPI, 2009, s. 28.

³³ CHROMÝ, P. 2. Kultura (...), Praha: ASPI, 2009, s. 75.

³⁴ Tamtéž, s. 75.

³⁵ CHROMÝ, P. 1. Kultura (...), Praha: ASPI, 2009, s. 29.

1.9. Migranti versus rodáci

Jelikož je lokalita Sudet specifická právě rozsáhlými migracemi, je nutno zde v krátkosti zmínit také pojmy migranti a rodáci.

Migrace v Sudetech měnila v průběhu času své dominantní příčiny. Lidé se odtud i sem stěhovali, protože museli (odsun Německého obyvatelstva, organizované dosídlování v čtyřicátých a padesátých letech, pracovní „umístěnky“), nebo že chtěli (divoké období dosídlování pohraničí, nové začátky v pohraničí, přírodní prostředí, apod.).

Protože Javornicko spadalo právě pod již zmiňovanou oblast Sudet, byla zde migrační nestabilita obyvatel v poválečném období značná. Mohlo by se tak tedy zdát, že na Javornicku budeme těžko hledat nějaké rodáky. Dle definice Kučerové je rodák taková osoba: „*kteřá trvale bydlí v místě, kde se narodila.*“³⁶ Avšak i takové osoby bychom zde našli a to především z generace obyvatel, kteří zde žili již před 2. světovou válkou (dětí neodsunutých Němců, českých úředníků apod.). Na tato území se tak i dodnes pohlíží jako na: „*migračně a sociálně nestabilní, jehož obyvatelstvo si dosud nevytvořilo k obývanému prostoru osobní vztah, necítí se tu doma.*“³⁷ V současné době, více jak půl století od této neklidné doby, však již nemůžeme o zdejších obyvatelích hovořit jako o cizincích či lidech, kteří se s novým domovem dostatečně neidentifikovali. Obyvatelé těchto lokalit bohužel nemají tak hluboké kořeny pramenící z kulturních tradic, symbolů či odkazů svých předků, protože ti žili někde jinde. „*Z toho důvodu musí formovat svoji osobní a regionální identitu spíše na základě kvalit přírodního prostředí nebo toho, co v pohraničí vytvořili oni sami v novodobé historii.*“³⁸ Rodáctví se tak odvíjí od kladného vztahu k lokalitě, ve které rodák prožil většinu svého života, od jeho sounáležitosti s místem a emocionálním vztahem k němu.³⁹

³⁶ KUČEROVÁ, Silvie. 2. Kultura a její složky, prostorová diferenciacie na území Česka; Rodáci a rodáctví. In: CHROMÝ, Pavel a HERMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 100.

³⁷ Tamtéž, s. 106.

³⁸ Tamtéž, s. 106.

³⁹ Tamtéž, s. 101 – 106.

2. Stručný vhled do historie

2.1. Odsun a dosídlování Sudet

*„Otázka poválečných hranic a Sudet byla během druhé světové války předmětem složitých jednání v československém odbojovém hnutí.“*⁴⁰ Již od roku 1940 byly prezidentem E. Benešem a zahraničním i domácím odbojem promýšleny představy o poválečném Československu, v nichž hrála velkou roli otázka pohraničních oblastí. Po heydrichiádě se prezident Beneš vzdal všech svých předešlých návrhů (nejprve odstoupení části poněmčeného teritoria, poté odsunutí jen části německého obyvatelstva) a připojil se k většinovému trendu odboje, tedy k odsunu celého německého obyvatelstva z Československé republiky a následnému dosídlení pohraničních oblastí Čechy a Slováky.⁴¹

Problém pohraničí však ještě s palčivější intenzitou vyvstal po skončení druhé světové války. Kromě odsunu německého obyvatelstva bylo souběžně nutno vyřešit také otázku dosídlení tohoto území. Tuto problematiku měl za úkol tzv. Osídlovací úřad.⁴²

*V souvislosti s rolnickými komisemi bylo ministerstvo zemědělství pověřeno zřizováním tzv. Osídlovacích komisí ministerstva zemědělství (OKMZ) v jednotlivých okresech jako odborných orgánů k zajištění technických a administrativních prací.*⁴³

Tento úřad měl na starosti jak dosídlování nových obyvatel, tak i odsun Německého

⁴⁰ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí po květnu 1945. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 22.

⁴¹ Tamtéž, s. 22-24.

⁴² Tamtéž, s. 22.

⁴³ Tyto komise byly ustavovány pouze na přechodnou dobu. „V Čechách bylo zřízeno 40 OKMZ, na Moravě a ve Slezsku 25“. Podle Tamtéž, s. 37-38.

obyvatelstva.⁴⁴

Proces odsunu a následného dosídlení obyvatel měl dvě fáze, které se poměrně: „*složitým způsobem časově i věcně proplétaly a vzájemně podmiňovaly. (...) Charakter i tempo vysídlení Němců totiž významně ovlivnily rozsah a způsob osídlování a naopak.*“⁴⁵ První etapa, často nazývaná jako „divoký odsun“, která probíhala v časovém rozmezí od května do začátku srpna roku 1945, byla dosti chaotická a násilná a často se setkávala s kritikou západního světa. Druhá etapa odsunu německého obyvatelstva, zahájena po Postupimské konferenci vítězných mocností⁴⁶, probíhala dále až do roku 1947. Tato etapa již byla popisována jako organizovaná a poklidná, součástí této etapy byly také mnohé dobrovolné odchody Němců z ČSR.⁴⁷

Počínaje tímto migračním procesem se tak dalo do pohybu více než pět milionů obyvatel. „*Poválečné osídlování pohraničí představovalo největší vnitrozemský přesun obyvatelstva v dějinách českých zemí.*“⁴⁸ V období od května 1945 do jara 1951 tak českou zemi opustily, nuceně i dobrovolně, přibližně tři miliony sudetských Němců (do tohoto počtu skoro jistě nebyl započítán nezanedbatelný počet říšských Němců a navrátilců z fronty, kteří v té době také procházeli českou zemí). Následuje pak z počátku velmi chaotický proces dosídlování pohraničí slovanským obyvatelstvem, kde se do září roku 1945 stěhuje až 175 000 osob měsíčně, a do srpna téhož roku je na těchto územích celkově 1 250 000 dosídlenců či původních obyvatel navrátilších se do své vlasti. Zatímco počátkem února 1946 počet dosídlenců začal klesat, nucené vysídlení německého obyvatelstva dosahovalo své nejvyšší hodnoty. Ke konci vysídlovacího procesu se tak počet obyvatel v českých zemích snížil na pouhé 8,69 milionů obyvatel (což je asi o 2,2 milionu obyvatel méně, než bylo v letech

⁴⁴ „*K stěžejním úkolům Osídlovacího úřadu patřilo od podzimu 1945 vypracování plánu odsunu Němců a také plánu osídlení pohraničí, včetně restrikce průmyslu, živností, atd. rozpracovaný na jednotlivé okresy.*“ Podle Tamtéž, s. 100.

⁴⁵ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. Úvodem. In: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 5.

⁴⁶ Postupimská konference „velké trojky“ - 17. 7. - 2. 8. 1945; Zde byl mimo jiné připravovaný odsun německého obyvatelstva uznán a označen za „spořádaný a lidský“. Podle ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Na přelomu: První poválečné měsíce. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 118.

⁴⁷ KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945* (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), I. díl, vyd. 2., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 14.

⁴⁸ ČAPKA, F. Úvodem (...), Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 6.

předválečných).⁴⁹ Ani v původních osídlovacích plánech však nebylo počítáno s tím, že by osídlovacím procesem byl nahrazen původní počet odsunutých Němců. Nebylo to ani možné, vzhledem k zachování rovnováhy mezi počtem obyvatel ve vnitrozemí a v pohraničí. Proces dosídlování tak mohl být ukončen ve chvíli, kdy bylo do pohraničí přesídleno alespoň 75 % počtu veškerého obyvatelstva z roku 1930.⁵⁰

Situace v českém pohraničí byla ke konci války dosti chaotická a nepřehledná. Bylo to období, kdy ani otázka odsunu německého obyvatelstva nebyla ještě kompletně dokončena, někteří Němci však sami utíkali společně s ustupující válečnou frontou. Nacistický ideologický aparát byl v rozkladu a především pro sudetské Němce nastávalo období nejistoty.⁵¹ Pro Čechy však konec války přinášel relativní úlevu a radost z osvobození a obnovy samostatného Československého státu. Dalším z faktorů poválečných nálad však byla také touha po pomstě: „(...) *nenávisť vůči Němcům a všemu německému i osobám považovaným za zrádce a kolaboranty, jež vyvěrala jak z osobních ztrát a křivd, tak z kolektivně prožité zkušenosti bezmoci, ponížení a strachu.*“⁵² Psychologickým posilovačem protiněmeckých nálad byly mimo jiné také vzpomínky na příkoří učiněné na českém obyvatelstvu za války, stále čerstvé vzpomínky na závěrečnou fázi války a ozbrojená střetnutí, pohledy na železniční transporty vězňů, válečných zajatců, tzv. pochody smrti ke konci války a vyprávění navrátilců z koncentračních táborů a věznic. „*V řadě míst ve vnitrozemí a krátce poté i v pohraničí došlo k událostem, jež měly nejednou mimořádně brutální průběh a tragické následky včetně obětí na životech.*“⁵³

⁴⁹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Historické předpoklady. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 66.

⁵⁰ SLEZÁK, L., Pohraničí českých zemí na pokračování (Dosídlování v padesátých letech 20. století). In: *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. Roč. 15, č. 7. Praha, 2007, 2. 2. 2010 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=222>. S 383.

⁵¹ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí po květnu 1945. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 24.

⁵² ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Profil edice. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.3., Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 18.

⁵³ Tamtéž, s. 18.

2.1.1. Dosídlování Sudet

Jak již bylo řečeno výše, dosídlovací proces započal současně s procesem odsunu Německého obyvatelstva. Toto ale neplatilo beze zbytku ve všech případech, v některých okresech (např. v okresech jižní a jihozápadní Moravy) započalo dosídlování již dříve. Nebylo tak neobvyklou praxí dočasné soužití Němců a slovanských dosídlenců.⁵⁴

Dosídlvat pohraničí přicházeli především Češi a Slováci z vnitrozemí, ale částečně se jednalo také o nově příchozí Čechy ze zahraničí (volynští Češi, Češi od Střelína, Opolí a od Łódže, vídeňští Češi, kladenští Češi, tzv. Moravci atp.) nebo v méně častých případech také o občany s jinou národností, např. Lužičtí Srbové, Chorvati⁵⁵, v pozdějších letech to byli také Rumuni, Makedonci a Řekové.⁵⁶ Proces dosídlení se však netýkal jen pohraničních oblastí. Zapotřebí bylo dosídlit také některé lokality ve vnitrozemí a to především ve větších městech jako je Praha, nebo České Budějovice.⁵⁷ Kromě prostého obyvatelstva bylo nutno nahradit také kvalifikované pracovní síly v živnostech, obchodech, zemědělství i průmyslových závodech.⁵⁸ V prvních měsících probíhalo dosídlování, stejně tak jako odsun obyvatel, velmi živelně.

Do pohraničí přicházeli lidé s nejrůznějšími motivy, byli zde lidé, kteří se zde chtěli usadit natrvalo, ale výjimkou nebyli i tací, kteří se do pohraničí přišli pouze obohatit, tzv. „zlatokopové“, a následně zpustošené pohraničí opustit. Z těchto rozdílných osobností se v pohraničí postupně vytvářela nová občanská společnost, společnost tvořená jak starousedlíky, tak nově příchozími, bez společné historie, tradic, s rozdílnými sociálními i kulturními kořeny.⁵⁹ Nejvíce dosídlenců přišlo do pohraničí

⁵⁴ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí po květnu 1945. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 31.

⁵⁵ KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*, I. díl, vyd. 2., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 25.

⁵⁶ Informace o dosídlených národnostních menšinách vychází z rozhovorů s pamětníky. Podle Soukromý archiv autorky. Rozhovor s pamětníky vedla Jana Gajová, v období od března 2011 do března 2012.; Srov. viz. ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Historické předpoklady. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.3. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 67.

⁵⁷ KASTNER, Q. *Osídlování (...)*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 25.

⁵⁸ ČAPKA, F. *Pohraničí (...)*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 24.

⁵⁹ KASTNER, Q. *Osídlování (...)*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 26 – 29.

v letech 1945 – 1947 z vnitrozemí.⁶⁰ Po roce 1947 již počet nových osídlenců klesal, díky nízkému věkovému průměru obyvatel se však v pohraničí naopak zvyšoval přirozený přírůstek obyvatelstva (mladí lidé zde již většinou zůstávali a zakládali rodiny).⁶¹ Rok 1952 je obecně považován za období ukončení organizovaného, ale i volného dosídlování⁶², kdy bylo v podstatě dosaženo požadovaných hodnot počtu obyvatel v pohraničí a stabilizoval se i zpětný migrační proces do vnitrozemí.⁶³ Dosídlení pohraničních oblastí v žádném případě nebylo rovnoměrné, zatímco zemědělsky či industriálně výhodné lokality hlásily až nadprůměrné osídlení, hornaté a periferijní oblasti v jižních a západních Čechách se počtem obyvatel propadly až o polovinu.⁶⁴

Dosídlovací proces se obecně dělí na dvě různé etapy a to na zemědělskou a nezemědělskou (někdy nazývanou také průmyslovou). Rozdílné byly mimo jiné rozdílným tempem osídlování daných oblastí.⁶⁵ Zemědělské osídlování bylo od podzimu 1945 opatřeno legislativním zákonem a to dekretem o národní správě⁶⁶, jímž byla započata pozemková reforma. Nezemědělské osídlování si na normu takového charakteru muselo počkat o něco déle.⁶⁷ „*O zavedení institutu národní správy (...) pojednávala již X. kapitola Košického vládního programu.*“⁶⁸ Zavedení této správy ale ještě neznamenovalo konfiskaci německého majetku. Od poloviny května 1945 však již byly československými úřady připravovány podklady v majetkoprávní oblasti, které umožňovaly: „*faktické vyvlastnění Němců a dalších osob považovaných za „státně nespolehlivé*“.“⁶⁹ V dekretu o národní správě bylo přesně uvedeno, kterým osobám se bude majetek konfiskovat.

⁶⁰ KASTNER, Q. *Osídlování (...)*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 27.

⁶¹ Tamtéž, s. 29.

⁶² Avšak v tomhle údaji se doboví publicisté i pozdější badatelé velmi rozcházejí. Podle ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. *Pohraničí českých zemí po květnu 1945*. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 32.

⁶³ KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945* (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), I. díl, vyd. 2., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 30.

⁶⁴ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Historické předpoklady*. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.3., Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 69.

⁶⁵ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Na přelomu: První poválečné měsíce*. In: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 187.

⁶⁶ Dekret č. 5/1945 Sb. O národní správě z 19. května 1945. Viz Tamtéž, s. 191.

⁶⁷ Tamtéž, s. 191

⁶⁸ Tamtéž, s. 191

⁶⁹ Tamtéž, s. 191

„Konfiskačním dekretem se a okamžitou platností a bez náhrady konfiskoval zemědělský majetek (...) osobám německé a maďarské národnosti (bez ohledu na státní příslušnost, s výjimkou antifašistů) a všem zrádcům a nepřátelům republiky (...).“⁷⁰

Dále byl ustanoven Národní pozemkový fond, který měl prozatím spravovat a později přidělovat zkonfiskovaný majetek. Do jednotlivých větších zabavených zemědělských závodů byli dosazeni národní správci, což měly být osoby s patřičnou praxí, být mravně bezúhonní a „národně spolehliví“.⁷¹ V zákoně byli definováni také ti, kterým bude majetek, za patřičnou výši úplaty⁷², možno přidělovat.

Vedle obcí, okresu, států a výrobních družstev to byli výhradně drobní přidělci – deputátníci, zemědělství dělníci a malozemědělci, dále dělníci, veřejní a soukromí zaměstnanci a živnostníci na stavbu rodinného domku či založení malé zahrady.⁷³

Důležitým rozhodnutím bylo také to, kdo bude mít na tyto majetky přednostní právo. Ustanoveny byly ty osoby, které se aktivně účastnily národně osvobozenického boje (vojáci i partyzáni), bývalí političtí vězni, rolníci poškození válkou a jejich rodinní příslušníci i zákonní dědicové.⁷⁴ Nejvyšším možným získaným majetkem mělo být 13 hektarů zemědělské půdy pro průměrnou rodinu s dětmi, i zde však existovaly výjimky.⁷⁵ Po ukončení této improvizované fáze se mnohé části majetkoprávního zákona musely přetvořit (jak výměra pozemků, tak i výše úhrady za ně⁷⁶). Také se zjistilo, že hustota v dosídlených krajích je značně rozdílná, Čechy patřily k nejpreferovanějším oblastem, naopak hornatější oblasti s málo rozvinutou

⁷⁰ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Zemědělské osídlování. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 37.

⁷¹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Na přelomu: První poválečné měsíce. In: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 192 – 193.

⁷² „Výše úplaty za příděl zemědělského majetku [neměla] přesáhnout hodnotu průměrné jednoleté až dvouleté sklizně (...) a mohla být rozdělena na splátky v konečné lhůtě do 15 let.“ In: Tamtéž, s. 193.

⁷³ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Zemědělské osídlování. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 37.

⁷⁴ Tamtéž, s. 37.

⁷⁵ „V oblastech pastvinářských, s výrazně extenzivním způsobem hospodaření, bylo možné rozšířit tuto výměru ještě o pastviny o celkové velikosti 20 hektarů.“ Podle Tamtéž, s. 39.

⁷⁶ Tamtéž, s. 41 – 47.

infrastrukturou na tom byly o poznání hůře (severní Morava, české Slezsko).⁷⁷

Na přelomu září a října bylo celkově v pohraničních oblastech usazeno na zemědělské půdě kolem devadesáti tisíc tzv. národních správců⁷⁸ a počínaje tímto obdobím započala také organizovaná etapa dosídlování.⁷⁹ Lidé, kteří dosídlovali pohraničí, se dělili na několik skupin, podle místa odkud přišli. Velice významnou, ale méně početnou, skupinu tvořilo autochtonní obyvatelstvo, které žilo v pohraničí již za protektorátu společně s německým obyvatelstvem. Tito lidé patřili mezi první osídlence v pohraničních obcích a mohli si tak vybrat i ten nejlepší majetek, přidělovaný z německého konfiskátu. Další skupinu tvořili tzv. navrátilci, lidé, kteří byli po okupaci nuceni pohraničí opustit a nyní se teprve mohli vrátit domů, na své pozemky. Třetí skupinou jsou lidé z vnitrozemí, kteří představovali nejpočetnější skupinu, současně však mezi nimi bylo nejvíce lidí, kteří pohraničí záhy opustili. Poslední skupina dosídlenců obsahovala reemigranty a repatrianty, kteří se vraceli zpět do své vlasti a dostávali zde majetky na základě příslušných smluv.⁸⁰

Další etapou dosídlování pohraničí bylo tzv. nezemědělské osídlování, tedy osídlování: „*průmyslových a živnostenských podniků, obytných prostor a nemovitostí*“.⁸¹ Tato osídlovací část se oproti zemědělskému osídlování značně zpozdila, předně proto, že názory na její provedení se různily a vznikly tak dvě základní linie na její provedení, komunistická moskevská a exilová londýnská. Komunistická představa spočívala v kompletní přeměně poválečné ekonomiky a předání veškeré moci finančního a agrárního kapitálu státu, tedy komunistické straně. Naopak představitelé londýnské emigrace přemýšleli spíše o modernizaci a pouze dílčích změnách v kapitalistickém

⁷⁷ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Na přelomu: První poválečné měsíce. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 196.

⁷⁸ „(...) údaje ze závěrečné zprávy o činnosti NPF, v níž se uvádí, že zemědělských národních správců bylo v září až říjnu 1945 celkem 86 058.“ Podle ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Zemědělské osídlování. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 51.

⁷⁹ Tamtéž, s. 59.

⁸⁰ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír. Zemědělské osídlování. In: ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 84.

⁸¹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Na přelomu: První poválečné měsíce. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 199.

průmyslovém podnikání, jejich konečný návrh však nebyl předložen⁸² a tak komunistická strana podala v březnu roku 1945 právní návrh, tedy nezemědělský konfiskační dekret č. 108/1945 Sb., který byl konečně připraven až k 25. říjnu 1945.⁸³

První vlna nezemědělského osídlování odeznívala již na konci roku 1945 a poté se značně zpomalila, především z důvodu, že většina zajímavých pracovních míst již byla v tu dobu obsazena. Častým důvodem k odchodu (nebo přímo nenastoupení na tato místa) z pohraničí byly nevyhovující bytové podmínky (objekty dané do správy byly často ve špatném stavu, nebo bylo nutno ještě nějaký čas tyto objekty sdílet s Německým obyvatelstvem, které čekalo na odsun).⁸⁴

2.1.2. Repatriace a reemigrace

V původních představách o dosídlování hráli velkou roli také repatrianti a reemigranti. Podle odhadů z roku 1945 pobývalo po světě přibližně dva miliony osob, které se stále ještě hlásily k české nebo slovenské národnosti a tito lidé měli mít možnost vrátit se zpět a pomoci dosídlit tzv. odsunuté lokality. Protože však tento plán dosídlení velice dlouho neměl právní formu a vyřizování různých mezistátních povolení trvalo dlouho, mnoho reemigrantů se do takového nejistého podniku obávala pustit. Pohraničí tak přijížděli osídlovat pouze méně majetní nebo nemajetní reemigranti. Početně skupina reemigrantů netvořila velké procento dosídlenců. Mnohem větší skupinou se stali repatrianti, tedy lidé, kteří byli potomky předků pocházejících z českých zemí, samotní však na toto území vkročili poprvé.⁸⁵

2.1.3. Dosídlenci a jejich vztah ke krajině

Problémem u procesu dosídlování nebyly jen právní normy a fyzická náročnost přesunů. Problematické se ukázalo také vytváření nových pospolitostí lidí, kteří kromě

⁸² ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. Nezemědělské osídlování. In: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 110-111.

⁸³ ARBURG, A. Na přelomu (...), Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 200.

⁸⁴ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Na přelomu: První poválečné měsíce. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 202.

⁸⁵ Tamtéž, s. 202 - 203.

lokality kterou obývali, neměli v podstatě nic společného. „*U nových osídlenců chyběla citová vazba na půdu a obec, neexistovala tradice, včetně pracovních postupů v zemědělské výrobě a zvyklostí venkovského života.*“⁸⁶ Vše bylo pro dosídlence nové, vztah ke krajině, stejně tak jako ke společnosti a kulturnímu zázemí, si museli teprve vytvořit.⁸⁷ Tyto snahy však poměrně negativně ovlivnil vstup komunistické strany k moci. „*Počínaje rokem 1949 byla zahájena násilná kolektivizace zemědělství a spolu s ní i likvidace tradičního způsobu hospodaření.*“⁸⁸ Začaly vznikat jednotná zemědělská družstva (JZD) a lidem, kteří do nich vstoupili, bylo slíbeno odpuštění všech stávajících nedoplatků za zakoupené nemovitosti – to byl tedy jeden z hlavních důvodů, proč zůstalo v pohraničí poměrně málo soukromých zemědělců a zakládání JZD mohlo být poměrně brzy úspěšně ukončeno.⁸⁹

2.2. Javornicko

2.2.1. Geografické vymezení Javornicka

Prostor lokality Javornicka se od svého vzniku do dnešních dnů poměrně měnil, proto je třeba uvést, jakou oblast si pod tímto pojmem máme představit. Javorník se rozkládá na rozhraní severovýchodního úpatí Rychlebských hor a Vidnavské nížiny, která se vine až k polské řece Nise. Obec hraničí na severozápadě a jihozápadě s Polskem.⁹⁰ V šedesátých letech se původní Javornický katastr rozrostl o dříve samostatné horské vesničky, Travnou a Zálesí, v roce 1796 byly připojeny další obce a to Bílý Potok a Horní Hoštice. V letech 1989 až 1990 do Javornického katastru dočasně spadala také obec Uhelná a Vlčice. „*Areál Javorníku představoval v roce 1991 nebývale velký katastr se 7748 hektary, i když jenom 3077 obyvateli a 553 domy.*“⁹¹

⁸⁶ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. Zemědělské osídlování. In: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 86.

⁸⁷ Tamtéž, s. 87.

⁸⁸ Tamtéž, s. 87.

⁸⁹ Tamtéž, s. 90.

⁹⁰ ZUBER, Rudolf a kol. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966, s. 280.

⁹¹ MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 278.

Zeměpisně nevýhodná poloha Javorníku je zjevně zapříčiněna změnou státních hranic, kdy se za Marie Terezie v roce 1742 dělilo Slezsko. Od té doby se město Javorník ocitlo v nejseverozápadnějším cípu rakouského, později československého Slezska, obklopené ze tří stran územím nejprve Německa a po roce 1945 Polska. Punc „zapomenutého kraje“ Javorníku zůstává i dodnes, město i jeho okolí leží stranou všech důležitých dopravních i obchodních tepen,⁹² a na této situaci nezměnil nic ani akt otevření hranic s Polskem a možnosti volného příhraničního pohybu.

2.2.2. Mikroregion Javornicko

Neboť je pojem Javornicko v textu užíván velmi frekventovaně, je nutno zmínit, jaká lokalita se pod tímto pojmem skrývá. Název Javornicko je odvozen od zakládajícího města Javorník, které je součástí a zároveň sídelním městem dobrovolného svazku obcí, tzv. Mikroregionu Javornicko, který byl založen v roce 2001. „(...) jeho cílem je rozvojová spolupráce, ochrana a prosazování společných zájmů obcí. Sdružuje celkem 5 obcí, Bernartice, Bílou Vodu a k ní přilehlé osady Horní Hoštice a Kameničky, Javorník, Uhelnou a Vlčice.“⁹³ Pokud je tedy v práci tento pojem použit, je jím většinou myšlena celá tato oblast. Významné historické události se pak většinou týkají již zmíněného sídelního města Javorníku a jeho blízkého okolí

2.2.3. Stručná historie Javorníku

Na tomto místě je potřeba nastínit alespoň stručný vývoj města Javorníka od jeho vzniku po rok 1945, abychom si mohli lépe vytvořit představu o této lokalitě a jejích proměnách. Nejdůležitější však pro nás bude období krátce před a hlavně poválečné až po polovinu let padesátých, tedy období korespondující s významnými poválečnými událostmi, které měly přímý vliv na problematiku, které se tato práce bude věnovat ve své praktické části.

⁹² MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 279.

⁹³ *O mikroregionu [online]. Mikroregion Javornicko*. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z: http://www.javornicko.rychleby.cz/index.php?id=o_mikroregionu.html

2.2.4. Vznik města Javorník – rok 1918

První písemné zmínky o Javorníku jsou z roku 1291, a to v listině vidnavského fojtství, tyto dokumenty však zachycují stav třicet let starý, z toho tedy vyplývá, že Javorník byl dosti významným městem již v šedesátých letech 13. století.⁹⁴ Ačkoliv byl Javorník brán jako město již dlouhá léta předtím, oficiální městská privilegia, s nimi i práva cechovní, byla městu udělena až roku 1549.⁹⁵

Velkou roli v rané historii Javorníka sehrál zámek Jánský Vrch⁹⁶. Ten byl po obsazení města husity za husitských válek⁹⁷ zpusťšen, opuštěn a pomalu se z něj stávaly pouze rozvaliny. Až koncem 15. a počátkem 16. století, byl hrad obnoven a přebudován do podoby renesančního zámku.⁹⁸ Zámek pak byl většinu svého času spravován vřatislavskými biskupy a později i arcibiskupy (od roku 1930), kteří na Javornicku působili až do roku 1945⁹⁹.

Jednou z největších pohrom byla pro město třicetiletá válka, a s ní spojené válečné drancování. K celkově obnově a rozkvětu města dochází až v 18. století, kdy bylo město architektonicky obohaceno o další důležité stavby (radnice, kostel, škola a fara)¹⁰⁰ a za vlády biskupa Gotharda Filipa Schaffgotsche, v roce 1767 přeložením zemské vlády z Vidnavy do Javorníku, se z Javorníku stává také správním a kulturním centrum celého Jesenicka. Ke konci 18. století v Javorníku vznikly dvě textilní manufaktury na výrobu hrubého lněného sukna zvaného haras. V roce 1770 se tak Javorník stal největším výrobcem harasu v celém Slezsku.¹⁰¹

V roce 1825 přišla na Javorník další pohroma a to ve formě rozsáhlého požáru, který zničil většinu městské zástavby a také zázemí textilní manufaktury. Z této katastrofy se Javorník dostával jen pomalu a manufakturní výrobu se zde již obnovit nepodařilo.¹⁰² V tomto období začali obyvatelé Javornicka více než kdy dříve pociťovat své periferijní postavení v rámci českých zemí (ačkoliv zde byly po roce 1830

⁹⁴ ZUBER, Rudolf a kol. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966, s. 280.

⁹⁵ Tamtéž, s. 283.

⁹⁶ Jako hrad byl v písemných pramenech prvně uveden v roce 1307. Podle Tamtéž, s. 280

⁹⁷ V období let 1428 – 1432; Podle Tamtéž, s. 279.

⁹⁸ Tamtéž, s. 282.

⁹⁹ Jako poslední zde pobýval kardinál Adolf Bertram, který zde také roku 1945 zemřel. In: MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 281.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 280.

¹⁰¹ ZUBER, Rudolf a kol. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966, s. 291.

¹⁰² Tamtéž, s. 291 – 292.

vybudované nové silnice¹⁰³). Na Javornicko se vkrádala hospodářská krize, která vyvrcholila v roce 1847 vzbouřením místních i okolních předáků. Průmysl se na Javornicku nikdy příliš nerozvinul, i když se v jeho okolí jeden čas těžila jak stříbrná, tak olovená a arzénová ruda. Od konce 19. století byl Javorník také spojen s okolním světem železnici (1897), dále zde vznikaly také menší podniky a živnosti, ty však měly pouze lokální charakter.¹⁰⁴

2.2.5. Období od roku 1918 do konce II. světové války

Až rok 1918 přivedl na Javornicko první české obyvatelstvo v celkovém počtu asi 70 osob, složeno především z příslušníků finanční stráže a úřednictvem.¹⁰⁵ Jelikož však německé obyvatelstvo tvořilo v Javorníku i po vzniku samostatného Československa stále většinu (až 93%)¹⁰⁶, setkával se zde tento akt s nepochopením a mnohdy byl doprovázen demonstracemi a provokacemi místních občanů, kteří preferovali připojení Javornicka k Německé říši.¹⁰⁷ Česká menšina měla na Javornicku těžký život. Tito lidé se však snažili posilovat své češství a zakládali v Javorníku různé české instituce (např.: Matici českou, knihovnu, divadlo a pěvecký sbor, později i českou školu).¹⁰⁸

Politicky němečtí obyvatelé Javorníka inklinovali k německé křesťanskosociální straně, ale s nástupem fašistické ideologie zde začali většinově vítězit přívrženci K. Henleina.¹⁰⁹ Nálada mezi českými a německými obyvateli Javornicka byla v té době velmi napjatá a došlo zde i k několika ozbrojeným přestřelkám a provokacím ze strany německých ozbrojených jednotek Freikorps.¹¹⁰ Javornicko tak naneštěstí patřilo mezi první lokalitu, která byla ještě před Mnichovskou dohodou v roce 1938 obsazena přívrženci A. Hitlera a později se dostala do župy Sudety. Na jaře roku 1938 začala být

¹⁰³ ZUBER, Rudolf a kol. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966, s. 292.

¹⁰⁴ MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 281.

¹⁰⁵ Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, (dále SOA Jes) Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 23.

¹⁰⁶ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 26.

¹⁰⁷ *Historie [online]. Město Javorník*. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:

<http://www.mestojavornik.cz/index.php?id=historie.html>

¹⁰⁸ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 26.

¹⁰⁹ MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 281.

¹¹⁰ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 28 – 31.

situace na Javornicku velmi tísnivá. „Na příkazy z různých míst Reichu počali zdejší Němci organizovat a vyvíjet protistátní činnost.“¹¹¹ Nakonec bylo na podzim roku 1938 české obyvatelstvo nuceno Javorník opustit, poslední skupina Čechů odešla z Javorníku 22. září 1938.¹¹² Ihned poté Němci po celém Javorníku vyvěsili vlajky s hákovými kříži a Javorník prohlásili za svobodný. Čechy, kteří z Javorníku nestihli odjet, Němci převezli do Pačkova a tam surově vyslýchali; propuštění byli až v listopadu téhož roku.¹¹³

Až do 6. října 1938 tak bylo Javorník tzv. území nikoho, tohoto dne však na území Javornicka přitáhli okupanti z říšskoněmecké armády s jednotkami SS a Javornicko obsadili. Javorník se tak oficiálně stal součástí Sudet, tzv. Ostsudengau a lokalita Javornicka byla skoro bezezbytku německá.¹¹⁴

Druhá světová válka těžce zasáhla všechny občany Javorníku bez rozdílu. Postupem času se všechna výroba orientovala pouze na válečné potřeby a zapříčinila tak hospodářskou krizi v celém kraji. I když Javorníkem fakticky neprošla žádná válečná fronta, obyvatelé i tak na vlastní kůži pocítili hrůzy války, a to při bombardování německé přísunové základny s jídlem a potravinami letectvem Rudé armády. Osvobození Javorníku proběhlo 8. května 1945 Rudou armádou.¹¹⁵

2.2.6. Období po II. světové válce, rok 1945 - 1949

Po skončení války byla společenská situace v Javorníku tíživá. Panovala zde mstivá nálada, stavěly se internační tábory pro německé obyvatelstvo (např. Městské údolí v Javorníku, nebo Muna v Mikulovicích¹¹⁶), docházelo k lehkým (krádeže, napadení) i těžkým zločinům (znásilňování, vraždy).¹¹⁷ Počínaje odsunem německého obyvatelstva a průběžným dosídlováním obyvatel tak byla započata jedna z nejrozsáhlejších migrací v historii této lokality. Tyto změny bohužel Javorníku mnoho

¹¹¹ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 26

¹¹² Poslední vlak odjížděl z Javorníku v 11:30, v Hukovicích jej však Němci vykojili. Podle Tamtéž, s. 27.

¹¹³ Tamtéž, s. 31 – 32.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 32.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 34 – 35.

¹¹⁶ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M, pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

¹¹⁷ *Historie [online]. Město Javorník. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.mestojavornik.cz/index.php?id=historie.html>*

dobrého nepřinesly. Přesto, že do Javorníku přišlo mnoho dosídlenců, odsunutím německého obyvatelstva byla znatelně porušena jak hospodářská tak i společenská struktura této lokality.¹¹⁸ Německý majetek byl zkonfiskován a následně prodán dosídlencům.¹¹⁹

Podrobněji se zde nyní zastavím u dvou na sebe přímo navazujících migračních procesů tedy odsunu německého obyvatelstva z Javornicka a dosídlování těchto vysídlených lokalit.

2.2.7. Odsun Německých obyvatel z Javornicka

Poválečné období v Javorníku by se dalo nazvat tzv. obdobím zúčtování. Do Javorníku přicházeli první Češi, úředníci a finanční stráž, a zároveň odtud prchala asi polovina německého obyvatelstva.¹²⁰ Organizovaný odsun německého obyvatelstva v Javorníku probíhal mezi léty 1945 – 1946.¹²¹ V souvislosti s odstraněním všeho německého a posílení českého ducha se hned v červnu roku 1945 měnily v Javorníku německé názvy ulic na české. V roce 1947 byly přejmenovány také názvy okolních obcí.¹²²

Systematická separace německého obyvatelstva započala v Javorníku příchodem Sboru národní bezpečnosti (SNB)¹²³. Členové SNB zabavovali německému obyvatelstvu určitý cenný majetek (auta, kola, zbraně, aj.), zavedli pracovní povinnost (odklízeč práce, pomoc na statcích, aj.), nařídili nošení viditelné bílé pásky s písmenem „N“ na levé paži. Od antifašisticky smýšlejících německých obyvatel Javorníku SNB vyzvídal o chování ostatních obyvatel po roce 1938, členech SS, NSDAP a jiných nacistických organizací. SNB pak tyto osoby vyslýchal a případně je zajistil v místní věznici. Dle směrnic z Frývaldova (Jeseníku) bylo třeba pro tyto vězně zařídit mužský a ženský internační tábor. Mužský tábor byl v Javorníku zřízen červnu 1945

¹¹⁸ MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 281.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 281.

¹²⁰ Mnoho německých občanů utíkalo na západ do Kladska a do Čech. V průběhu května až června se ale museli vrátit, aby mohli být odsunuti z místa původního pobytu. Podle SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 39.

¹²¹ Tamtéž, s. 55 – 56.

¹²² Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.

¹²³ 3. června 1945 – Sbor národní bezpečnosti. Podle SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 45.

v Městském údolí, ženský byl zřízen o měsíc později a to v domě č. 163 na ulici Gottwaldova. Jelikož musely být věznice finančně soběstačné, chodili vězni na pomocné práce k místním rolníkům, na stavby, do zemědělských družstev apod. Ženský tábor byl zrušen v létě, mužský až na podzim roku 1946.¹²⁴ Úplně nakonec byl ponechán odsun antifašistického německého obyvatelstva, ti si mohli, na rozdíl od ostatních Němců, odnést veškeré své svršky.¹²⁵ Celkem bylo z Javornicka odsunuto 1570 Němců.¹²⁶

2.2.8. Javornicko se probouzí, příchod dosídlenců

Po osvobození Javorníku Rudou armádou 8. května 1945,¹²⁷ se město pouze pomalu vracelo do života. Z počátku nejezdily vlaky¹²⁸, obchody byly většinou zavřeny a kulturní instituce nefungovaly.¹²⁹ V květnu byl v Javorníku ustanoven prozatímní Městský národní výbor, tvořený místními občany. První komisař byl do Javorníka dosazen až v červnu 1945¹³⁰ a české školy byly otevřené od 24. září téhož roku.¹³¹ Bezpečnost Javorníku byla českými orgány zajištěna od června 1945.¹³² Počínaje tímto měsícem na Javornicko začínali přicházet také první dosídlenci a obsazovali hospodářské i zemědělské usedlosti. Nejvíce lidí přicházelo v tomto období ze Severomoravského kraje.¹³³ Pozvolna začínala fungovat celá infrastruktura města¹³⁴ a koncem měsíce června byla v Javorníku ustanovena také místní organizace KSČ.¹³⁵ V září v Javorníku vznikl Jednotný svaz českých zemědělců a hospodářské družstvo,

¹²⁴ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 47 - 49.

¹²⁵ Tato fáze odsunu probíhala koncem října roku 1946. Podle Tamtéž, s. 97.

¹²⁶ Poslední odsun proběhl v prosinci roku 1946. Podle Tamtéž, s. 55a, 98.

¹²⁷ Osvobození Javorníka Rudou armádou, 59 armádou 1. Ukrajinského frontu. Podle Tamtéž, s. 38.

¹²⁸ První vlak po osvobození Javorníka přijel až 8. Září, 1945. Podle Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.

¹²⁹ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 45.

¹³⁰ Tamtéž, s. 40.

¹³¹ K zápisu v městské škole bylo přihlášeno 114 žáků, z toho 72 dětí českých a 41 německých.

V Javorníku fungovala potom od roku 1946 Obecná i Měšťanská škola. Podle Tamtéž, s. 61 – 62, 93.

¹³² 3. června 1945 – Sbor národní bezpečnosti; 11. června 1945 – finanční stráž; 18. června 1945 – oddíl čsl. armády. Podle Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události.

PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.; SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945.

¹³³ Hlavně z Ostravska a Valašska. Podle SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 55; Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.

¹³⁴ Začínají fungovat elektrárny, spořitelna, pošta apod. Podle: Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.; srov. SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 50 – 52.

¹³⁵ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 194, s. 56.

začínaly fungovat kulturní instituce a vznikla také organizace Svaz české mládeže.¹³⁶ Od října roku 1945 byla vyhlášena místní správní komise, sestávající se ze zástupců 4 politických stran – KSČ, Strana národních socialistů, Strana sociálně demokratická a Strana lidová.¹³⁷

První svobodné volby po osvobození Československa proběhly 26. května 1946, z nichž vítězně vzešla KSČ s 332 hlasy.¹³⁸ Lékařská služba byla v Javorníku zajišťována až od dubna roku 1946.¹³⁹ Únor 1948, tedy komunistický převrat, proběhl na Javornicku celkem v poklidu, avšak všichni členové KSČ byli v pohotovosti.¹⁴⁰ Během roku 1949 se daly do provozu také první výrobní závody („Centropen – n.p.“, výroba plnicích per a „Konopa“, výroba konopných provázků).¹⁴¹ Socializace živností a obchodů byla započata během roku 1949, tento rok byl také rokem první pětiletky. JZD (Jednotné zemědělské družstvo) bylo zřízeno o rok později. Ke konci roku 1950 již bylo 80% javornických rolníků členy JZD.¹⁴² Ke konci září roku 1949 na Javornicko začali přicházet řečtí uprchlíci a usazovali se v pohorských vesnicích okolo Javorníku.¹⁴³

Zatímco proces dosídlování a odsunu byl již v plném proudu, normativní podklady, tedy vlastnické dekrety o půdě, byly dosídlencům předány až 18. května 1946.¹⁴⁴ Bytové a domovní jednotky byly oficiálně předávány do vlastnictví o tři roky později, tedy 8. října 1949.¹⁴⁵ Organizaci dosídlování měl na Javornicku na starosti správní komisař Vladimír Blechta¹⁴⁶ ve spolupráci s finanční stráží. Nejprve

¹³⁶ Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČKOVÁ, Ivanka.

¹³⁷ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 70.

¹³⁸ Tamtéž, s. 88 – 89.

¹³⁹ Od roku 1949 zde byl otevřen také tzv. Dům zdraví. Podle Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 132.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 116 – 117.

¹⁴¹ Většina z těchto podniků však buďto brzy zkrachovala, nebo byla přesunuta jinde. Podle Tamtéž, s. 132 – 134, 137; Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČKOVÁ, Ivanka.

¹⁴² SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 131 – 132.

¹⁴³ Řečtí a Makedonští uprchlíci museli odejít ze země, kde běsnila občanská válka. Podle: Tamtéž, s. 141.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 87.

¹⁴⁵ Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČKOVÁ, Ivanka.

¹⁴⁶ Jmenovaný 10. července, 1945. Podle SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 51.

započali s dosídlováním zemědělským, které bylo následováno dosídlováním nezemědělským (živnosti, aj.).¹⁴⁷

Dosídlené obyvatelstvo obsazovalo všechny možné pozice, od pozic v zemědělství, přes úředníky a učitele. Ve většině případů se jednalo o stěhování do velice poničených domovů (rozbitá okna, dveře, nepořádek) a materiál na opravy byl těžko k sehnání. Toto bylo způsobeno jak odsunutým německým obyvatelstvem, tak osobami rabujícími na cizím majetku.¹⁴⁸

2.2.9. Proměny počtu obyvatel na Javornicku od roku 1850 - 2011

Do roku 1850, kdy měl Javorník (tj. město, vesnice a městská část Jánský Vrch) stále ještě 3156 obyvatel, počet obyvatel v podstatě úměrně stoupal. Se vznikem první Československé republiky (tedy od roku 1918) se v Javorníku, do té doby jednoznačně německém městě, začala usídlvat česká menšina a do roku 1930 se rozrostla na počet 111 osob z celkových 3067 obyvatel. Tato situace se však díky historickým poválečným událostem (odsunu německých obyvatel, dosídlovací proces) změnila. Průběžné sčítání obyvatel Javorníku v roce 1946 vykazoval stále ještě větší poměr německého obyvatelstva, z celkových 2702 obyvatel tvořili Češi a Slováci slabou třetinu.¹⁴⁹ Avšak o rok později v měsíci březnu již byla situace naprosto odlišná, z celkového počtu 1577 obyvatel tvořilo pouze 103 obyvatel Německou menšinu, Češi a Slováci byli zastoupeni počtem 1398 obyvatel a zbylých 76 obyvatel bylo jiné národnosti. Další sčítání lidu z roku 1950, již ukazovalo v podstatně úspěšně dokončený proces odsunu a dosídlení. Z celkového počtu 2005 obyvatel tvořili většinu Češi a Slováci (1871 ob.), 76 obyvatel bylo jiné národnosti a pouze 58 obyvatel tvořili neodsunutí Němci.¹⁵⁰ Průběžné údaje z roku 1958 již ukazovaly, že se obyvatelstvo v Javorníku rozrůstá, celkový počet obyvatel byl 2547. V následujících letech se vlivem dosídlování a přirozeného přírůstku počet obyvatel zvyšoval, v roce 1991 bylo v Javorníku napočítáno

¹⁴⁷ SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 53.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 55.

¹⁴⁹ Češi a Slováci – 986 obyvatel; Němci – 1676 a Rakušané – 40. Podle Tamtéž, s. 79.

¹⁵⁰ Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka; Srov. MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, 279.

2592 obyvatel v 433 domech¹⁵¹. V roce 2001 to bylo 2479 obyvatel v 452 domech.¹⁵² A při posledním sčítání lidu z roku 2011 byl zjištěn nárůst obyvatel a to na 2798 v 596 domech.¹⁵³

¹⁵¹ MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 279.

¹⁵² *Vybrané údaje podle obcí a jejich částí okresu Jeseník* [online]. Český statistický úřad. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/vybrane_udaje_podle_obci_a_jejich_casti_okresu_jesenik

¹⁵³ *Javorník - obec/město (okr. Jeseník)* [online]. Sčítání lidu, domů a bytů 2011. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!/stranka=vse-o-uzemi> (...)

Výzkumná část

3. Metodologie výzkumu

3.1. Metody získávání dat:

Jako základní výzkumná metoda byl zvolen biografický přístup. Tato metoda byla zvolena, protože umožňuje zachytit historii perspektivou narátora a klade větší důraz na individuální přístup ke každému z nich. Pomocí biografické metody je možno rekonstruovat a dále interpretovat průběh života jedince. Tato metoda se buďto zabývá všemi aspekty tohoto časového úseku, nebo si z nich může vybrat pouze určité životní epizody. V případě, že se jedná o výzkum více osob, je časté využití možnosti srovnání a vytvoření typů.¹⁵⁴

Protože je pro tento výzkum důležitý především subjektivní pohled narátorů, dále byla výzkumná metoda vedena technikou životopisného vyprávění,¹⁵⁵ tedy metodou orální historie. Orální historie je metoda, kterou můžeme, na základě ústního vyjádření osob, zkoumat jejich individuální prožitky a postoje související s moderním procesem dějin či procesem, který badatel zkoumá.¹⁵⁶ Při této metodě je subjekt nabádán ke zcela volnému vyprávění o celé své dosavadní životní historii.¹⁵⁷ Zachycení subjektivních výpovědí souvisejících s určitým historickým obdobím je velice důležité pro komplexnější pochopení dané problematiky.

K těmto rozhovorům byla předem připravena pouze rámcová osnova rozhovoru¹⁵⁸, která sloužila jako podpora jak pro výzkumníka (kontrola, jestli se ve vyprávění objevila všechna potřebná témata), tak pro narátora (pokud nevěděl, jak ve

¹⁵⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 130 - 131.

¹⁵⁵ ŠVARČÍČEK, Roman, ŠEDOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007, s. 130 – 131.

¹⁵⁶ VANĚK, Miroslav, a kol. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 5.

¹⁵⁷ Týž: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 95.

¹⁵⁸ Rámcová osnova rozhovorů, viz Přílohy.

svém vyprávění navázat, nebo co ještě doplnit). Tato osnova byla většinou použita ke konci rozhovoru, ale mohla být využita také během něj.

Metodu orální historie byla zvolena s ohledem na výzkumný cíl, neboť osobní i kolektivní identita obyvatel Javornického výběžku se budovala postupně v průběhu let a tento způsob sběru dat tak umožnil zachytit každý důležitý moment v tomto procesu.

S ohledem na zdroje, možnosti a zkušenosti jaké má student k dispozici, bývá častým jevem konstruování výzkumného tématu vztahujícího se k jeho rodinné historii.¹⁵⁹ Tento výzkum tento jev potvrzuje, a proto je důležité zmínit zde v krátkosti také vlivy, jaké může mít rodinná historie na průběh či výsledek orálního výzkumu. Rodinné, příbuzenské či přátelské vztahy výzkumníka k narátorovi jej mohou emocionálně ovlivňovat a to se může negativně promítnout na samotném výzkumu, například přílišným zkreslením informací (rodinní příslušníci se i nevědomky snaží ovlivňovat tazatele, některé informace se zdají nedůležité: „*No přece výš jak to bylo*“, apod.). Naopak výhodou může být snadnější proniknutí k těmto narátorům a důvěrnější kontakt s nimi může výzkumníka přivést k zajímavým informacím, které by třeba jinému člověku nesvěřili.¹⁶⁰

V případě tohoto výzkumu je považován vliv rodinné historie za pozitivní. Díky rodinné historii (dědeček byl sudetský Němec a babička starousedlík z Javornicka) byla autorka již od útlého věku konfrontována s historií Javornického kraje a znala se tak se spoustou pamětníků osobně. Proto pro ni nebyl problém některé z těchto pamětníků později oslovit a požádat je o spolupráci na tomto výzkumu. Většina narátorů (až na dva – prarodiče) byla ve vztahu k autorce pouze v tzv. sousedském vztahu, neuplatňoval se zde tedy příliš faktor zkreslení, který je jinak velmi častý právě v případě vlivu rodinné historie. Lenka Krátká ve svém příspěvku k tématu orální historie v praxi píše o zkreslení vlivem rodinné historie toto: „*S určitým zkreslením však musíme počítat vždy, protože osobní vzpomínky jsou ze své podstaty subjektivní.*“¹⁶¹

Dalšími faktory, které mohou mít vliv na průběh orálního výzkumu, může být také věk a genderový rozdíl mezi výzkumníkem a narátorem. Jako ideální bývá

¹⁵⁹ KRÁTKÁ, Lenka. Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie. In: VANĚK, Miroslav, HOUDA, Přemysl, MÜCKE, Pavel (eds.). *Deset let Na cestě: Orální historie na Sovinci 2002-2011*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011, s. 45.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 43-46.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 46-47.

zmiňován stejný věk a pohlaví narátora a výzkumníka.¹⁶² V případě tohoto výzkumu tento ideální model splněn nebyl, všichni nátoři byli věkově starší o desítky let (největší rozdíl mezi výzkumníkem a nátořem byl o 58 let). Avšak vzhledem k tak velkému věkovému rozdílu mezi výzkumníkem a nátořem již genderový rozdíl nehrál tak velkou roli.

3.2. Výzkumné rozhovory

Hlavní výzkumná část proběhla v časovém rozmezí od března 2011 do března 2012, později během roku 2012 probíhaly ještě krátké, doplňkové rozhovory. Rozhovory byly vedeny jak individuálně, tak i ve dvojicích (pokud se jednalo o manželskou dvojici) a ve všech případech se odehrávaly u nátořů doma¹⁶³ v lokalitě Mikroregion Javorníko.

Všechny rozhovory byly domluvené předem. Nátoři věděli, o jaký typ rozhovoru půjde, měli tak šanci se na své povídání připravit a cítili se při něm jistěji. K rozhovorům s nátořem byla předem připravena pouze osnova, která obsahovala přehled důležitých milníků v životě každé osoby, a byla použita pouze v případě, že nátoř nevěděl, jak začít, nebo měl problém v životopisném vyprávění navázat.¹⁶⁴ Všechny rozhovory byly po předchozím souhlasu nátořů nahrávány na diktafon, následně pak přepsány v plném znění (výjimečně byly vynechány části rozhovoru, které se životopisného vyprávění netýkaly). Následující doplňkové rozhovory již nahrávány na diktafon nebyly, neboť se ve většině případů jednalo jen o krátké informace, kde bohatě postačil papírový zápis. Jak již vyplývá z předchozího textu, většinu rozhovorů byla vedena jen jednou. Nátoři byli podruhé kontaktováni pouze, pokud byly některé informace nejasné, nebo se až při přepisu rozhovoru zjistilo, že nějaké podstatné informace chybí. Všichni nátoři byli velice ochotní a milí a dobře se s nimi spolupracovalo, někteří se dokonce na rozhovor připravovali a shromažďovali si osobní historické informace, novinové ústřížky, osobní kroniky, historické knihy apod. Tyto historické materiály pak bylo možné použít jako další inspirace k samotnému výzkumu.

¹⁶² KRÁTKÁ, Lenka. Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie. In: VANĚK, Miroslav, HOUDA, Přemysl, MÜCKE, Pavel (eds.). *Deset let Na cestě: Orální historie na Sovinci 2002-2011*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011, s. 47.

¹⁶³ Což je pro tyto rozhovory nejvhodnější, nátoř se cítí pohodlně a jistě

¹⁶⁴ Rámcová osnova rozhovorů, viz Přílohy.

Celkem bylo provedeno sedm rozhovorů s devíti narátory (některé rozhovory byly vedeny ve dvojicích), z toho bylo šest ženského a tři mužského pohlaví ve věkovém rozmezí od 65 do 80let. Zastoupena byla různá povolání (zdravotní sestra, komunální politik, prodavačka/prodavač, učitelka, pracovnice v zemědělství,...). Každý z narátorů je výjimečná osobnost s vlastním životním příběhem a ani jedna z osob původem nepochází ze stejného místa.¹⁶⁵ Všichni narátoři souhlasili s uveřejněním jejich osobních výpovědí pro potřeby této bakalářské práce. Jako identifikátor jednotlivých narátorů nebyla použita jejich osobní jména, protože ta pro potřeby tohoto výzkumu nebyla tolik důležitá, ale uvedena je pouze iniciála a název jejich povolání (příklad: paní A., zdravotní sestra), protože právě to bylo pro jednotlivé narátory určující v jejich životním směřování.

3.3. Kritéria výběru narátorů

Kritériem výběru narátorů byla migrace do lokality v období čtyřicátých a padesátých let 20. století, dále pak mezi narátory patřili původní obyvatelé této lokality, tedy potomci sudetských Němců. Vzhledem k tomu, že tuto podmínku splňuje většina Javornických seniorů okolo sedmdesáti let, dále rozhodoval fakt ochoty narátorů a obohacení celkového vzorku narátorů.

Kontakty na narátory byly získávány metodou „sněhové koule“¹⁶⁶, přičemž výchozím narátorem byl pro autorku její dědeček, původem sudetský Němec. Takto se vždy ke konci rozhovoru, nebo i v jeho průběhu pokud k tomu byl vhodný okamžik, autorka doptávala na další vhodné narátory. Narátoři pak většinou doporučovali své staré známé, nebo osoby, o kterých si mysleli, že by pro tento výzkum mohli být zajímaví.

¹⁶⁵ Seznam narátorů, viz Přílohy

¹⁶⁶ Metoda „sněhové koule“ – „Jedná se o původně sociologickou metodu výběru vzorků: výzkumní nejdříve definuje klíčové informátory (tedy ty, kteří mají o dané komunitě či problému největší znalosti); informátoři pak doporučují další osoby, o nichž vědí, že k danému tématu mají dostatek poznatků a informací. Tak postupně narůstá seznam (sněhová koule) možných informátorů.“ In: KRÁTKÁ, Lenka. Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie. In: VANĚK, Miroslav, HOUDA, Přemysl, MŮCKE, Pavel (eds.). *Deset let Na cestě: Orální historie na Sovinci 2002-2011*. Praha : Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011, s. 49-50, poznámka pod čarou.

3.4. Metody zpracování dat

Jako metoda fixace dat byl použit audiozáznam, ten byl pořízen pomocí diktafonu zabudovaného v mobilním telefonu¹⁶⁷. Dále pak probíhala transkripce tohoto zvukového záznamu v přepisovém programu „f4“, tento program pouze usnadňuje přepis zvukového záznamu, ale nepřepisuje jej sám. Ve většině případů se jednalo o doslovné transkripce. Data z tohoto přepisu byla dále částečně vytržena a z tohoto vytrženeho materiálu byly stanoveny užší tematické okruhy. Tyto okruhy byly opoznámkovány a konečně analyzovány a interpretovány.¹⁶⁸

3.5. Metody analýzy dat a interpretace

Při analýze všech sebraných dat se postupovalo technikou otevřeného kódování, tedy rozboru dat na nejmenší možné části. Tyto části pak byly seskupovány do kategorií, z nichž vyvstaly jednotlivé tematické okruhy, shodně se vyskytující u většiny narátorů.¹⁶⁹ Tyto tematické okruhy byly následně porovnány mezi jednotlivými výpověďmi narátorů a dále také s dostupnou literaturou podporující odborně výsledky těchto témat.¹⁷⁰ Z těchto okruhů byla složena výsledná struktura výzkumu s jedním centrálním tématem (identita obyvatel Javornicka) a dalšími systematicky se vztahujícími podtématy. Tato témata byla interpretována jak z hlediska narátora, obsahu vyprávění, tak z hlediska hlavního cíle této práce.¹⁷¹ Výsledky analýzy byly doplněny vybranými citacemi z provedených rozhovorů, k podpoření hodnověrnosti interpretací.

¹⁶⁷ Tato forma fixace dat se ukázala jako nejlepší. Ačkoliv totiž narátor s nahráváním jeho osobních dat vždy před začátkem nahrávání souhlasil, později mohl začít projevovat nejistotu a obavy o svěřené informace („A vy to jako budete někde dávat tu nahrávku?“ apod.) a ležící diktafon na stole ho na tento fakt mohl neustále upozorňovat. V případě diktafonu zabudovaného v mobilním telefonu byla tato situace víceméně eliminována, neboť přítomnost mobilního telefonu na stole při rozhovoru nebyla pro narátory natolik rušivá, a v podstatě si fakt, že jsou nahráváni, ani přímo neuvědomovali a při projevu působili více uvolněně.

¹⁶⁸ Podle MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 195 – 197.

¹⁶⁹ Podle STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 42 -43.

¹⁷⁰ Podle Tamtáž, s. 86.

¹⁷¹ Podle VANĚK, Miroslav a kol. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 46.

3.6. Hodnocení kvality výzkumu

Hodnocení kvality kvalitativního výzkumu je velice specifické, protože na něj není možné aplikovat klasické mechanické postupy měření kvality. Lze však, s přihlédnutím k jeho zvláštnostem, kontextu a závěrům, hodnocení pojmut z několika úhlů. Prvním příspěvkem ke kvalitě výzkumu může být rozšíření, či obohacení zkoumaného tématu v dané oblasti. Dalším indikátorem kvality výzkumu je správné užití výzkumných metod, což se pozná nejlépe v závěrečné analýze a interpretaci díla, zdali jsou překládané informace podložené a dávají smysl. A na závěr lze důvěryhodnost výzkumu podpořit také dobře formulovanými argumenty a vhodně vybranou literaturou.¹⁷²

¹⁷² HENDL Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005, s. 335.

4. Výzkumná zpráva

Předmětem výzkumu je problematika znovunalézání či budování vlastní identity obyvatel Javornicka a identifikace s tímto územím a nově vzniklou společností na pozadí událostí, které se v pohraničí odehrávaly v poválečných letech. Pro potřeby tohoto výzkumného šetření byly použity techniky kvalitativního výzkumu, který se částečně opírá o teoretická východiska. Stěžejní jsou však pro něj analýzy a interpretace rozhovorů s Javornickými pamětníky provedené metodou orální historie.¹⁷³

4.1. Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak a do jaké míry se lidé, kteří v poválečných letech přicházeli z nejrůznějších pohnutek dosídlivat oblast Sudet v Javornickém výběžku, identifikovali s tímto krajem a jaká byla jejich cesta k této identifikaci.

4.2. Tematické okruhy výzkumu

Následujícím textu bude prezentovat výsledky provedeného výzkumu seřazené podle tematických okruhů.

4.2.1. Období změn – migrační procesy, rok 1945 - 1955

Migrační procesy si pro větší přehlednost rozdělíme do dvou hlavních skupin, a to na nucený odsun německého obyvatelstva a dosídlování těchto „odsunutých“ lokalit. Oba migrační procesy jsou pro potřeby této práce důležité stejnou měrou, oba dva totiž významně zasáhly do životů Javornických občanů.

¹⁷³ Viz kapitola 4. Metodologie výzkumu

4.2.2. Odsun¹⁷⁴

Proces Odsunu německých obyvatel byl bezesporu velkým zásahem do sociální integrity obyvatel Javorníka. Odsun ale nepoznamenal jen společnost jako celek (rozpad sociálních vztahů, poničení hospodářské a zemědělské struktury,...). Velmi silně poznamenal také jedince. Především se jednalo o ty, kterých se odsun bezprostředně týkal, avšak nakonec z různých důvodů mohli na Javornicku zůstat, tedy sudetští antifašističtí Němci. Osud těchto lidí byl po válce nelehký. Museli se v jedné chvíli rozloučit se svými rodinami, kamarády a sousedy, najednou se vylidnily celé vesnice. Zároveň se snažili začlenit mezi nově vznikající společnost, jaká se na Javornicku vlivem osídlovacího procesu vytvářela.

• Pohledem sudetských Němců

Prožívání procesu odsunu se u narátorů, kteří jej zažili různí. Z provedených rozhovorů bylo zjištěno, že důležitou roli hraje nejen fakt, jestli narátoři byli přímými účastníky odsunu, nebo pouze jejími pozorovateli. Jistou roli zde sehrálo také pohlaví. Narátoři mužského pohlaví (pokud se jich odsun týkal přímo) se vzpomínky na tyto bolestné chvíle snažili spíše vytěsnit nebo je ve svých vzpomínkách zlehčovali.¹⁷⁵

Pan W., prodavač, jakožto syn sudetského Němce, který byl však odsunu ušetřen (pocházel ze smíšeného manželství, navíc jeho otec byl zkušeným kovářem, kterých bylo v kraji málo) byl svědkem odsunu obyvatel celé obce Uhelná: „...*no oni všichni odjeli pryč, skoro nikdo tu pak nezůstal.*“ Tento zážitek popisuje vyhybavě.

No tak když je člověk mladý, tak to nějak neřeší¹⁷⁶, akorát prostě, že já jsem vlastně viděl všechno,...oni se museli shromáždit, tam dole u toho pomníku...tak vlastně potom ještě přišli Češi, tak třeba když se jim něco líbilo, co měli ti Němci, oni totiž mohli mít s sebou myslím jen 20 kilo, tak ti Češi si ještě vybírali, co se jim líbilo od nich věci. Třeba moje babička (...) bydlela v Losínách a oni zase tam jim třeba sebrali jednu botu, ale ti Češi z toho nic neměli, jenom proto, aby ani Němci neměli, aby jim uškodili.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Viz Kapitola 3. Stručný vhléd do historie, podkapitola 3.2. Javornicko

¹⁷⁵ Vzhledem k počtu uskutečněných rozhovorů však není možné tuto zkušenost zobecnit

¹⁷⁶ V době odsunu bylo panu W., prodavač již 14 let. Podle Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem W., prodavač, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

¹⁷⁷ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem W., prodavač, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

Další z mužských narátorů, pan F., pracovník v zemědělství, měl podobný osud jako pan W., prodavač. Jeho rodina byla také ušetřena odsunu, protože jeho matka, ač sudetská Němka, byla vyhodnocena jako bezproblémová antifašistka, otec s nimi v té době již nežil. Pan F., pracovník v zemědělství se o odsunu vyjadřuje podobně vyhýbavým způsobem: „*No to si moc nepamatuju, jenom, že každý měl připravenou bednu a tam měl různé věci a ty bedny sme měli ještě do nedávna. My sme do poslední chvíle nevěděli, jestli nás taky neodsunou.*“¹⁷⁸

Naopak paní M., pracovnice v zemědělství období odsunu popisuje dosti realisticky: „*No to bylo hrozný, neboj se...to za 2 hodiny muselas být vystěhovaná, a co taková maminka s 5 děckama třeba...*“¹⁷⁹

Důvody, proč byli někteří sudetští Němci ušetření odsunu, se různí a mnohdy jsou velmi nejasné. Z archivních záznamů *Kroniky města Javorník*¹⁸⁰ je možné vyčíst pouze to, že prokazatelní javorničtí antifašisté mezi německým obyvatelstvem byli ušetřeni internačního tábora a byli také odsunuti jako poslední s nárokem odnést si s sebou nějaký majetek.¹⁸¹ Mezi německými neodsunutými narátory pak převažuje názor v podstatě praktického využití lidských kvalifikovaných sil: „*No, oni potřebovali, aby tu někdo zůstal, že jako, aby obdělávali pole a tak dále... a ještě pak rozhodovalo, jestli nebyli v nějaké té straně tehda nacistické, nebo něco.*“¹⁸²

Podobně tuto situaci popisuje i paní M., pracovnice v zemědělství, která však až do poslední chvíle, na rozdíl od již zmíněných mužských narátorů, nevěděla, jestli odsunuta bude, nebo ne. Nakonec byli v roce 1946 společně s babičkou a tetou přesunuti do internačního tábora na Muně u Mikulovic, a tam strávili deset děsivých měsíců¹⁸³, než si pro ně přišel statkář z Javorníku a zachránil je tak před odsunem.

¹⁷⁸ Pan F., pracovník v zemědělství byl však mladší, v době odsunu mu bylo pouhých 6 let, absence vzpomínek na toto období je tedy pochopitelnější. Podle: Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem F., pracovník v zemědělství, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

¹⁷⁹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

¹⁸⁰ Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 97.

¹⁸² Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem F., pracovník v zemědělství, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

¹⁸³ „*no a byli jsme tam 10 týdnů..no to bylo tolik sněhu, to byla hrůza tam na té Muně, tam jsme bydleli.*“ Paní M., pracovnice v zemědělství měla v době odsunu a internace 8 let. Podle: Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

*No to pro nás přišel statkář, tam on si vybral některé lidi zpátky a naše oma byla celkem šikovná, tak ona uměla dobře vařit, víš, a šít...takže ona už věděla ta paní, co bydlela jako náš soused, nás nastěhovali tady, (...) nás vzala zpátky. A já jsem dostala byt hned zpátky i se vším i s nábytkem, to byli strašně hodní lidi (...).*¹⁸⁴

Jediná z narátorů, která byla z Javornicka odsunuta, byla paní M., kuchařka s rodinou. Ani to však nebyl odsun v pravém slova smyslu, jednalo se spíše o přesun na nucené práce ve vnitrozemí, na které byly některé „spolehlivé“ německé rodiny posílány.

*No a naši taky rodiče, babička a děda, jako oni taky nebyli tehdy odsunutí, během války. Tak po tom 48' museli jít na Hanou k Bedihošti, tam museli jako k sedlákům pracovat, tak byli jsme tam odsunutí. No a potom, dědovi se tam nelíbilo, on chtěl stále zpátky, protože on byl zvyklý dělat v lese, no a tak jsme se vrátili zpátky (...).*¹⁸⁵

• Pohledem dosídlených

Trochu odlišný pohled na odsun je očima českých dosídlenců. Paní I., učitelka se jako dcera finance dostala s rodinou na Javornicko velice brzy po válce a tak se ještě s německými obyvateli chystajícími se k odsunu potkala. V měsících těsně po válce nebylo také výjimkou, že lidé, kteří přišli pohraničí dosídlovat, bydleli v domech, které chtěli zabrat, ještě nějaký čas společně s německými rodinami.

*Ano, všichni tady z těch domů se s těmi majiteli potkali.(...) když mi jsme sem přišli, tak ten pán, co tady byl, se jmenoval Neubauer, tak ten tady s naším tatínkem se domlouval. On tady měl ještě nějakou zeleninu na zahradě, a on mu říkal: „Všecko si vemte, protože my nic...“,“ no prostě všechno si odvezli, tady nezůstalo nic v tom domě, jenom ten dům.*¹⁸⁶

Taková praxe však nebyla běžná, lidé se často v poválečných měsících nechávali unést nahromaděným hněvem, za všechny válečné křivdy a tento hněv si mnohdy ventilovali právě na německém obyvatelstvu připraveném k odsunu.

¹⁸⁴ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

¹⁸⁵ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

¹⁸⁶ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.

(...) někteří tady (...) vůbec prostě, ty lidi z toho domu úplně vyštvali, úplně je vyštvali.(...) A někteří je třeba ani nepustili do baráku zpátky už. (...) Oni věděli, že musí jít pryč, že prostě..nebyla to naše vina, ani jejich vina, ale museli prostě odejít, jo.¹⁸⁷

Paní K., prodavačka s rodinou se na Javornicko dostala až na konci června roku 1946 a protože v té době nebyl žádný volný dům k osídlení, sdíleli nějaký čas domácnost se sudetskými Němci.

No my jsme tam s těma Němcema bydleli asi měsíc dohromady. (...) my jsme byli v kuchyni a oni byli ve světnici,(...) nebo já už nevím...No my jsme jim nerozuměli, my jsme neuměli. Já jsem jim nerozuměla, ale hráli jsme si dohromady. No, jako děcka, no...¹⁸⁸

4.2.3. Počátky soužití Čechu a sudetských Němců po roce 1945

Odsunem německého obyvatelstva však společné problémy mezi Němci a Čechy ještě nekončily. Ačkoliv Němci, kteří zde po válce mohli zůstat, byli ve většině případů prověřeni antifašisté, nebo pocházeli ze smíšeného manželství a měli zde již své rodiny, ani to mnohdy nebylo dostatečným argumentem pro ty, kteří byli prostě zaujatí proti německému národu jako celku, a že jich na Javornicku nebylo v té době málo, to dokládají výpovědi z řad narátorů, původem sudetských Němců. Osud těchto osob byl po válce zkrátka nelehký. Najednou jako by se ocitli v zemi nikoho: “(...) *to bylo hrozný, protože on byl Němec, ona Češka, ale co oni nesměli..ve škole je bili Němci..a Češi je nechtěli, ti po nich házeli kameně, v kostele, ve škole, všady a bylo zle..oni neměli kam jít, ani Češi, ani Němci..*“¹⁸⁹ komentovala útrapy své české tety, která se provdala za sudetského němce paní K., prodavačka.

Tyto rozbroje mezi Čechy a Němci byly navíc ještě podpořeny národnostní politikou, která po válce systematicky separovala Němce a vše německé (např. nošení viditelné bílé pásky s písmenem „N“ na levé paži, změna německých názvů na české apod.).¹⁹⁰ Velice časté byly roztržky kvůli jazyku. Německé děti česky neuměly a to

¹⁸⁷ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.

¹⁸⁸ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní K., prodavačka, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

¹⁸⁹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní K., prodavačka, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

¹⁹⁰ Viz kapitola 3. Stručný vhled do Historie, podkapitola 3.1. Odsun a dosídlování

bylo mnohdy záminkou k šarvátkám a nepříjemným situacím. Poměrně dlouho se tak nedařilo tyto vztahy ve společnosti znormalizovat. Ačkoliv i na problematiku soužití se názory narátorů různí.

Narátoři se tak rozvzpomínají na svá školní léta. Jaká panovala po válce mezi lidmi atmosféra a jaké dopady měly problémy německých dětí s českým jazykem. Nejprve se tedy na toto období podíváme z pohledu dětí sudetských Němců.

Jojo, to sme nosili [bílou pásku s písmenem „N“], ale jako, my jako děti (...) Ale to spíš museli nosit...jako doma ne, to třeba když šli do Javorníku, nebo tak. Ale to bylo asi tak dva roky, nebo rok po válce (...) Ale jinak celkem bez problémů.

Paní M, pracovnice v zemědělství však vzpomíná na svá školní léta trochu kritičtěji.

To jsme byli pořád jenom "německé kurvy", chodili jsme s "N" páskou (...). Byla jsem děcko, ani jsem nevěděla co to je, ani jsem česky neuměla ani slovo..já jsem ani nevěděla, že Čechy existují (...). No pak ale, když jsem přišla do školy, bohužel, když přišlo nějaké české děcko, tak řeklo: "Běž dom, sbal si boty a běž dom", jenomže já jsem tak ráda chodila do školy, že já jsem odpoledne šla znovu do té školy (...) no nedala jsem se (...).¹⁹¹

• Německé děti a český jazyk

Poválečné období bylo pro německé děti opravdu náročné, nikdo totiž příliš nebral ohledy na jejich jazykový handicap

No po válce jsme [doma] mluvili už pak spíš česky, protože já jsem vůbec do té doby neuměl česky že.. .a potom mě maminka učila česky, až po válce..protože já jsem vlastně už v září 45 nastoupil do Javorníka, protože tady všichni co neměli po válce dokončený osmý rok, tak pro ně byl určen jednoroční kurz. To jsem chodil do měšťanky do Javorníku.¹⁹²

¹⁹¹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

¹⁹² Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem W., prodavač, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

Paní M., kuchařka začala do školy na Javornicku chodit až po návratu z vnitrozemí, tedy na počátku padesátých let, kdy už byla situace méně vyhrocená:

*Já jsem chodila v Bílé Vodě do páté třídy, no tam jsme měli trošku problémy, jako taky jsme neuměli česky, že tak jsme se museli doučovat (...). No taky se nám tam někteří vysmívali, jako že neumíme česky, jako třeba jsme nevěděli, jak se řekne vlas, nebo tak konkrétně to si pamatuju strašně. No ale měli jsme tam dobrýho učitele (...). Tak potom se to jaksi zvládlo a dobrý (...)*¹⁹³

S postupem času se však většina německých dětí česky naučila. Každý zvolil k dosažení tohoto cíle jinou strategii, někteří jezdili k českým babičkám na prázdniny¹⁹⁴, některé doučovali učitelé ve škole¹⁹⁵, jiní se učili doma sami: „*No tak já jsem měla zájem, každý den jsem se sama snažila naučit deset slov.*“¹⁹⁶

Narátoři z českých rodin pochopitelně vypovídají trochu odlišně, většinou poválečné období a vztahy mezi německými spolužáky popisují jako normální dětské šarvátky, výjimečně se objevuje více kritické zhodnocení situace: „*No tak dávali jim to najevo [že je nechtějí], to se dělalo, že,*“¹⁹⁷ vzpomíná paní K., prodavačka.

„*No jako bylo to tak jak děcka, nikdo si neuvědomoval, jestli je to já nevím Maďar, Čech nebo jestli je to Němec, nebo takový no. Já si nepamatuju, že by byly nějaký třenice nebo něco takovýho,*“¹⁹⁸ vypovídá o poválečných vztazích mezi německými a českými dětmi syn finance, pan J., politik.

¹⁹³ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

¹⁹⁴ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem W., prodavač, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

¹⁹⁵ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

¹⁹⁶ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

¹⁹⁷ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní K., prodavačka, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.

¹⁹⁸ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem J., politik, vedla Jana Gajová, 13. 1. 2012, v Javorníku,

4.2.4. Dosídlování

Jak již bylo zmíněno výše, v podstatě souběžné s odsunem probíhalo také dosídlování pohraničí. Lidé přicházející na Javornicko pocházeli především ze Severomoravského kraje¹⁹⁹, ale výjimkou nebyli také emigranti z celé Evropy. Na Javornicko se tak kromě Čechů z vnitrozemí dostali také Makedonci, Řekové, Rumuni a volyňští Češi.²⁰⁰ K národnosti Čechů a Němců se tak přidalo několik dalších národností, což vytvořilo v Javornicku vsutku multikulturní společnost. Tato společnost, která se v té době na Javornicku utvářela, neměla žádné společné kořeny, kulturu, tradice, ani nemluvila stejnou řečí, nerozuměli si tedy navzájem a museli spolu začít žít.

Mezi úplně prvními dosídlenými obyvateli byli převážně financi, tedy pohraniční finanční stráž. Pohraniční stráž měla za úkol hlídat hranice Československého státu a na Javornicku se první financi objevili již 11. června roku 1945.²⁰¹ Tito financi samozřejmě přicházeli s celými svými rodinami a dali tak základ počátku českého obyvatelstva v Javorníku. Později bylo dobrým zvykem, že se tyto rodiny navzájem navštěvovaly a držely jako komunita při sobě.

Pan J., politik, syn finance o tehdejší době vypovídá jako o době nejistoty a chaosu.

No tak on si to člověk možná ani nějak neuvědomuje, je pravda, že ze začátku ta psychóza nebyla dobrá, protože na jedné straně po válce Němci a na druhé straně my jako Češi, pak ještě další a pak nikdo nevěděl, co vlastně bude nebo nebude. Vím, že otec, když chodil do služby, tak máti všechno pozamykala, protože ty obavy byly. Chodili ze Slovenska ti „ordneři“ a takoví tady přecházeli i tady tak to bylo, ale mezi obyvatelama..a ještě bych řekla takhle a ty jednotlivé skupiny se drželi dost pohromadě, já nevím, Češi, popřípadě financi s četníkama, to drželi a chodili se navštěvovat, že. A tak vznikly takový určitý komunity.²⁰²

¹⁹⁹ Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 55.

²⁰⁰ Informace o dosídlených národnostních menšinách vychází z rozhovorů s pamětníky. Viz soukromý archiv autorky. Rozhovor s pamětníky vedla Jana Gajová, v období od března 2011 do března 2012, Javornicko.

²⁰¹ Finanční stráž fungovala v Javorníku až do 1. 4. 1949, kdy byla nahrazena pohraničními útvarů SNB. Podle SOA Jes, (...), *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 48 – 48a

²⁰² Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem J., politik, vedla Jana Gajová, 13. 1. 2012, v Javorníku.

Poté začali přicházet jak dosídlenci z vnitrozemí, tak ke konci čtyřicátých let také migranti ze světa, Makedonci, Řekové, Rumuni a volynští Češi.²⁰³ Tito obyvatelé však velice často tvořili uzavřené komunity a bylo těžké do nich proniknout, ať už jen z důvodu, že neuměli česky a ani o to z počátku nejevili velký zájem.²⁰⁴ Toto se však týkalo spíše starších obyvatel, mladší děti se český jazyk většinou naučily z nutnosti, ve škole se totiž vyučovalo výhradně v českém jazyce.²⁰⁵

Jelikož již byly Javornické děti z období poválečného zvyklí na cizince, příchod migrantů a jejich přijetí jim již kupodivu nedělalo takové problémy. Velice výrazným etnikem byli v tom období na Javornicku Řekové a Makedonci.²⁰⁶

*Jojo, chodili, chodili, ano. To ti v padesátých letech přišly ty děti řecký a to jsme chodili, Jano, ještě tam dole do školy (...). Ale žili jsme s nimi, měli jsme je rádi, protože bylo jich tam spousta, nebyli jen jeden, nebo dva, byli tam chlapci i děvčata (...).*²⁰⁷

Paní I., učitelka dále zmiňuje, že řecké děti sice česky moc dobře neuměly, ale že se snažily a děti je mezi sebe braly. Avšak tyto děti v Javorníku příliš dlouho nepobyly, Javornicko pro ně bylo jen další přestupnou stanicí, v období, kdy se je jejich rodiče snažili vyhledat přes pomoc humanitární organizace Červeného Kříže.

Jedním z takových dětí je také paní A., zdravotní sestra, původem národnosti makedonské. Paní A., zdravotní sestra se na Javornicko dostala až později, v roce 1956, kdy jí právě přes již zmiňovanou organizaci Červeného Kříže vyhledala její matka žijící v té době již pátým rokem v horské vesničce Travná nad Javorníkem. V Javorníku se však po shledání s matkou příliš nezdržela. Díky svému pohnutému osudu²⁰⁸, byla od svých 7 let odtržena od rodiny a stěhována po státech východní Evropy z jednoho dětského doma do druhého. Místo rodné řeči se první naučila lépe polsky a s češtinou

²⁰³ Informace o dosídlených národnostních menšinách vychází z rozhovorů s pamětníky. Viz soukromý archiv autorky. Rozhovor s pamětníky vedla Jana Gajová, v období od března 2011 do března 2012, Javornicko.

²⁰⁴ Na rozdíl od Němců, kteří se po válce již více méně česky naučili.

²⁰⁵ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.

²⁰⁶ Řečtí uprchlíci přicházeli na Javornicko již na konci roku 1949. Podle Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945, s. 141.

²⁰⁷ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.

²⁰⁸ Díky běsnění občanské války v Makedonii byla paní A., zdravotní sestra, již od 7 let odebrána matce a následně stěhována po východní Evropě: Z Jugoslávie do Rumunska a později do Polska, kde vystřídal společně s ostatními makedonskými dětmi nespočet dětských domovů. Podle Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku.

pak měla problémy. První neúspěch v české škole ji odradil natolik, že se posléze rozhodla odejít a zdokonalit si jazyk jinde. A proto se vrátila zpět mezi děti z dětského domova v Kokočově u Vítkova. Poté studovala ještě čtyři roky v Šumperku na vyšší zdravotnické škole, to už uměla obstojně česky a tak byla v roce 1964 přijata jako zdravotní sestra v obvodní nemocnici Jeseník. Shodou okolností se však v roce 1964 vrátila zpět na Javornicko.

Protože tady chyběla sestra zdravotní diplomovaná a doktor Dřímál hledal novou, a protože on naši mámu znal (...). A on mamince říkal: "Ty Kristýno (...), ty máš dceru zdravotní sestru, sem zjistil a dělá v Jeseníku, já bych ju chtěl tady". No a tak máma říká: "To záleží na vás jako". No tak on se byl v Jeseníku přeptat, jestli můžu..tak jsem tady.²⁰⁹

4.2.5. Nově vznikající pospolitost

Lidé, přicházející z různých koutů naší země na Javornicko, si tak k této lokalitě museli vytvořit vlastní vazby a také novou identitu, která je s tímto místem a společností bude pojít. Otázky týkající se vlastní identity napadaly obyvatele Javorníku snad každý den: „Kdo vlastně jsem?“; „Kde je moje doma?“ Odpovědi na tyto otázky se pomocí interpretace vyřčených i nevyřčených hodnot narátorů autorka pokusí popsat v následující podkapitole.

4.2.6. Znovunalezená identita

Znovunalézat, tedy objevovat něco neuchopitelného, co jsme v sobě již měli, ale z různých důvodů jsme to buďto ztratili, nebo na to zapomněli. Právě takovou ztracenou, či zapomenutou věcí v nás může být identita, a nejen ta naše osobní, ale také identita kolektivní, identita místa, apod. Identita jako pojem již byla podrobněji rozebrána výše²¹⁰, v tomto případě se však budeme zabývat jejím konkrétním působením na člověka. Identitu v tomto případě můžeme nejlépe popsat jako „zakořenění“ člověka (ve společnosti, v místě, apod.), jakési spojení s ním samým

²⁰⁹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku.

²¹⁰ Viz kapitola 2. Teoretické zakotvení stěžejních pojmů, podkapitola 2.4. Identita, identifikace

a okolním světem. Když tedy člověk vyrůstá v místě, kde se narodil, kde navazuje pevné vztahy nebo v místě, kde se cítí nejvíce doma, toto zakořenění se prohlubuje (tzv. „člověk zapouští zde kořeny“). Pokud byl však tento proces z nejrůznějších důvodů zpřetrhán (migrace, úmrtí, či jiná velká změna v životě jedince), poničeny jsou i tyto „kořeny“. Znovunalézání identity je tedy možno popsat jako proces obnovy „kořenů“.

Právě takovým procesem musela projít i většina obyvatel Javornicka, obyvatel, kteří se v období čtyřicátých a padesátých let dvacátého století z různých pohnutek rozhodli přijít dosídlit Javornický výběžek, tzv. „zapomenutý kraj“. Tito obyvatelé opustili své rodné domovy (zpřetrhali tak své kořeny, pojící je s identitou rodného kraje) a pokusili se začít žít jinde. Tato obnova identity se netýká pouze lidí, kteří tento kraj přišli dosídlit, ale také lidí, kteří zde žili již před válkou, tedy sudetských Němců. Tito lidé (sudetští Němci), se poválce museli vyrovnávat nejen se ztrátou svých blízkých, kteří byli nuceně odsunuti, ale také se ztrátou své dosavadní identity (sounáležitost s německým etnikem) a nutností vyrovnat se s kolektivní vinou, uvrhnutou po válce na všechny německé občany (němečtí občané byli obecně obviňováni z hrůz napáchaných německou fašistickou diktaturou). Obě tyto na první pohled rozdílné skupiny spolu najednou museli začít existovat na jednom místě a museli si k sobě vytvořit nové vztahy, tedy tzv. kolektivní identitu.

Jediným pojítkem mezi velmi rozdílnou společností byla v té době lokalita, ve které se všichni nacházeli, tedy Javornicko, podhůří Rychlebských hor. Kromě pozvolna vznikající a prohlubující se identity kolektivní zde tedy velkou roli hrála také identita místa, nebo také identita regionální. A tento druh identity považuje autorka právě za ten nejsilnější a nejzakořeněnější, který je pro tuto společnost nejdůležitější a také nejspecifičtější.

Co tedy pro obyvatele Javornicka znamená „domov“? Co je drží v lokalitě přezdívané tzv. „zapomenutý kraj“, jindy také „konec světa“? Jaké pohnutky vedly tyto lidi k tomu, že se zde rozhodli žít a co víc, strávit zde celý svůj život? V následujícím textu se na tyto otázky, v rámci provedeného výzkumu, autorka pokusí odpovědět.

Jak již bylo řečeno výše, Javornická společnost se svou historickou minulostí poměrně vymyká dostupným definicím o tradiční pospolitě společnosti. Většina Javornických obyvatel, které bychom dnes již mohli nazvat starousedlíky, se již od

poloviny minulého století musela potýkat s otázkami vlastní a kolektivní identity. Na současné javornické společnosti je tak již poznat, že se tuto kolektivní identitu určitým způsobem vytvořit podařilo, a o to víc jde tento proces poznat na generaci druhé, tedy potomcích tzv. zakládajících obyvatel. Tato generace, ač se u ní potýkáme s krátkodobým i dlouhodobým odlivem z kraje, se na Javornicko stále vrací a vracet se bude, právě díky pevné a hluboce zakořeněné kolektivní a místní identitě.

Nyní by autorka ráda vysvětlila, jak chápe, v případě Javornicka, tuto kolektivní identitu. Neboť zde po konci druhé světové války vznikala společnost, kterou nepojily žádné společné kořeny, jediným pojítkem byla v té době lokalita, ve které se všichni nacházeli, tedy Javornicko, podhůří Rychlebských hor. Právě lokalita podhůří Rychlebských hor obemykající Javornicko ze strany jedné a rozsáhlé nížiny ze strany druhé tvoří z Javornicka velice specifický celek. Krásy přírodního prostředí, klid maloměsta, toto jsou nejčastější důvody, které narátoři uváděli, když došlo na otázku ohledně volby života v Javorníku.

Pan J., politik se o vztahu ke zdejší krajině vyjadřoval velmi citově: „(...) *já si myslím, že ten kraj, kterej je tady, málo co se mu vyrovná (...). Co tady hory jsou, tak i roviny, je tady všechno.*“ Tímto vyjádřením jasně dokazuje, že se s lokalitou, kde žije, identifikuje.

*Tak vztah už člověk musí mít, protože tady takovou dobu žije, že. A mě se ta krajina líbí, mě se tady líbí všechno, ty Rychleby, já nevím, tady to okolí od Nysy, no Nysu ani tak moc ne, ale Otmuchov, Paczkov a celý to, Londek Zdroj a mám tam spoustu známých.*²¹¹

• Odejít nebo zůstat?

Některým z narátorů se v průběhu života naskytla možnost volby – zůstat v Javorníku, nebo odejít za lepším? Ale kam? A bude se mi tam taky tak líbit? Bude tam to „něco“, co mě pouta tady na Javornicku?

Paní A., zdravotní sestra měla v sedmdesátých letech taky tuto možnost, mohla s rodinou odcestovat do rodné Makedonie. Zvolila si však zůstat zde.

²¹¹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem J., politik, vedla Jana Gajová, 13. 1. 2012, v Javorníku.

*Já jsem se vdala, v 65'. No a Jana se narodila v 65' a Marek v 72', tak jsem tu zůstala. Ale rodiče jsem každý třetí rok navštěvovala, dokud byli na živu. (...). No doma už jsem se cítila taky, protože už člověk když má svoje hnízdečko tady, tak už radši tady. Tam bych asi těžko si zvykala, protože zase na ty doktory, na ty lidi a to...tady už jsem jako doma, teď už se necítím, že bych byla cizí nebo tak.*²¹²

Paní M., pracovnice v zemědělství mohla s manželem emigrovat do Německa, ale ani ona tuto možnost nevyužila.

*(...) byla jsem pak i 6 týdnů jako na dovolené v Německu, aji s mužem...On chtěl mermomocí, že zůstane tam. Měl tam i práci, tam na hájovně by býval, ale já říkám ne, já jdu dom, tady mám děcka. „Šak oni to Červený Kříž pošlo“, říkal. Ale ne, já říkám ne, já jdu tady, tady su doma, hotovo.*²¹³

Paní I., učitelka měla ve svém životě také možnost změny. Po studiích na Pedagogické škole, kterou absolvovala v Olomouci. Mohla zde zůstat učit, rozhodla se však využít tzv. „umístěnky“ do školy v Uhelné a zpečetila tak tím svůj osud v Javorníku.

*No potom, když jsem skončila školu, tak jsem měla možnost jako zůstat v Olomouci, ale já jsem říkala, já chci jít zpátky tady na ten konec (...). Dostala jsem umístěnku do Uhelné, a tam byla vlastně moje první učitelská štace.*²¹⁴

• Kdo jsem?

Zajímavé bylo také poznání, jak se u respondentů proměnilo i jejich vnitřní chápání toho, kým se cítí být. Nejvíce znatelné to bylo u narátorů, kteří byli původem jiné národnosti, než české.

Paní A., zdravotní sestra, ačkoliv je její národnostní cítění velmi silné a stále se hlásí k makedonské národnosti²¹⁵, oficiálně si zvolila národnost Českou: „(...) já mám

²¹² Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku.

²¹³ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

²¹⁴ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.

²¹⁵ A aktivně se účastní všech makedonských srazů: „tam si povykládáme, zazpíváme si ve svojí řeči víc a takový to je úplně...člověk ale nezapomene mluvit. A já umím aji číst i psát, takže mě to těžkosti nedělá.“ Podle: Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku

*již v pase napsanou národnost českou (...) tak když jsem někde v cizině, tak jsem Čech, když už tu mám všechno, děcka, vnoučata a tak no“.*²¹⁶

Paní M., kuchařka a pan F., pracovník v zemědělství jsou oba národnosti německé, občanství však mají české. Když však zmiňují svoji národnost, oba shodně uvádí na pravou míru, že se cítí být spíš jako Češi. Být Čechem je pro ně hodně spojené také s jazykem, kterým mluví: *„Když ještě byli rodiče, tak jsme měli s kým mluvit [německy], tak to jo, ale teď už ne, teď mluvíme česky, tak jsme Češi (...).“*²¹⁷

Doma, co to pro narátory znamená, s čím je pro ně pojem domova spojen? Právě zde se nejvíce projevovala identifikace s místem, tedy s Javorníkem.

U paní M., pracovnice v zemědělství byl vztah k Javorníku trochu odlišného charakteru. Ačkoliv je stále německé národnosti, již první větou, kterou započala rozhovor, dala jasně najevo, že je pro ni v sebeurčení nejdůležitější, důležitější než národnost, či občanství, lokalita, ve které bydlí a ke které cítí sounáležitost: *„Já su z Javorníka, občan. (...). To víš, že jo, já vůbec jako, doma sem v Javorníku.“*²¹⁸

Paní M., kuchařka o pocitu domova vypovídá, že nejdůležitější jsou pro ni vzpomínky na místa, které ji pojí s její rodinnou historií: *„No mě to třeba furt táhne do těch Hoštic, no tak prostě ráda jedu zpátky do Hoštic, sice rodiče už tam nejsou, že, no ale vzpomínky.“*²¹⁹

²¹⁶ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku.

²¹⁷ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka a pak F., pracovník v zemědělství, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

²¹⁸ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.

²¹⁹ Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.

Závěr

V této bakalářské práci se autorka zabývala znovunalézáním identity obyvatel Javornicka na pozadí poválečných historických událostí. Po odsunu německého obyvatelstva se lokalita Javornicka doslova vyliadila, v rámci dosídlovacího procesu bylo tedy nutno tuto lokalitu zaplnit obyvateli novými. Javornicko se tak na přelomu čtyřicátých až padesátých let 20. století stalo svědkem dosídlování několika stovek lidí, převážně z Českého vnitrozemí, ale výjimkou nebyli ani migranti z celé Evropy. Dosídlování byl sociální proces ve své podstatě umělý a na Javornicku se tak v jedné době sešlo obyvatelstvo kulturně i sociálně nesourodé, bez žádných společných kořenů.

Po překonání počátečních sociálně-komunikačních nesnází (rasová nenávisť, špatná komunikace, vznik komunit, apod.) se však obyvatelstvo Javornicka snažilo přijít na způsob, jak se s novou společností a novým domovem sžít, čímž zde započíná proces identifikace (osobní, kolektivní i místní). Strategie použité pro znovunalezení vlastní identity byly u každého jedince individuální, avšak způsob, jakým se obyvatelé Javornicka identifikovali s místem a lokalitou, obsahuje určité shodné rysy.

Tematické okruhy, které vyplynuly z analýzy životopisných rozhovorů, provedených v rámci orálního výzkumu, v podstatě popisují postupné objevování společenské sounáležitosti a současné objevování a upevňování identity obyvatel Javornicka. Zároveň tak odpovídají na hlavní výzkumnou otázku, jak a jakým způsobem se obyvatelé Javornicka identifikovali s novou společností a lokalitou, která se později stala jejich domovem. Jejich cesta vedla od vyrovnání se s poválečnou situací, soužitím Čechů a sudetských Němců, po úspěšně završenou snahu soužití také s jinými národnostmi (Makedonci, Řekové, Rumuni, ...). Nově vznikající společnost se snažila najít nějaké společné prvky, které by ji mohli stmelovat. Tímto prvkem se ukázalo právě místo, které tito lidé obývali, tedy lokalita Javornicka, podhůří Rychlebských hor. Ve svých výpovědích se narátoři jednomyslně shodli, že ačkoliv pochází z nejrozličnějších koutů naší země, jejich domovem je a navždy zůstane Javornicko. S tímto místem je tak pojí nejen určitá životní historie, ale také velice silné citové pouto.

Tato práce si neklade za cíl objevit nějaké nové poznatky, naopak pracuje s poznatky již známými, zasazuje je však do nových souvislostí. Identita a cesta k identifikaci na pozadí poválečných historických událostí je jistě fenomén, kterým stojí za to se jím zabývat. Protože teprve v kontextu lidí a jejich vztahování se ke společnosti a místům nabývají tyto fenomény ty správné významy. Bez lidského vztahování se, tedy identifikaci by z těchto fenoménů zbyly jen prázdné fakta a pojmy. Autorka práce by tak chtěla touto prací přispět ke komplexnějšímu pochopení konkrétní problematiky identifikace Javornických obyvatel na pozadí již zmíněných historických událostí.

Seznam pramenů a literatury

Rozhovory

- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní A., zdravotní sestra, vedla Jana Gajová, 13. 11. 2011, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem F., pracovník v zemědělství, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní I., učitelka, vedla Jana Gajová, 3. 12. 2011, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem J., politik, vedla Jana Gajová, 13. 1. 2012, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní K., prodavačka, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Uhelné.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., kuchařka, vedla Jana Gajová, 12. 1. 2012, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní M., pracovnice v zemědělství, vedla Jana Gajová, 17. 11. 2011, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s paní Š., prodavačka, vedla Jana Gajová, 13. 1. 2012, v Javorníku.
- Soukromý archiv autorky. Rozhovor s panem W., prodavač, vedla Jana Gajová, 13. 3. 2011, v Javorníku.

Archivní prameny

- Soukromá kronika města Javorníka z let 1938 – 1979: významné události. PAVLÍČÍKOVÁ, Ivanka.
- Státní okresní archiv Jeseník, fond Městský národní výbor Javorník, Př. č. 38/50, *Kronika města, I. Díl 1949 – 1958*, retrospektiva k r. (1291) 1938, 1945.

Literatura

- ANTIKOMPLEX a kol.: *Sudetské osudy*. Praha: Český les, 2006. 216 s. **ISBN:** 80-86125-74-2
- ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. I., Češi a Němci do roku 1945 – Úvod k edici. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 376. **ISBN:** 978-80-86057-66-8
- ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.3., Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 332. **ISBN:** 978-80-86057-68-2
- ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. II.1., Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011, s. 376. **ISBN:** 978-80-86057-71-2
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 214. **ISBN:** 80-85959-46-1.
- ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005, s. 360. **ISBN:** 80-7204-419-2.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 272. **ISBN:** 978-80-7254-925-2
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 408. **ISBN:** 80-7367-04-2
- CHROMÝ, Pavel a HEŘMANOVÁ, Eva, a kol.: *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*, vyd. 1., Praha: ASPI, 2009, s. 348. **ISBN:** 978-80-7357-339-3

- JEŘÁBEK, Milan, DOKOUPIL, Jaroslav, HAVLÍČEK, Tomáš a kol.: *České pohraničí: Bariéra nebo prostor zprostředkování?*. Praha: ACADEMIA 2004, s. 301. ISBN: 80-200-1051-3
- KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945* (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka), I. díl, vyd. 2., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 188. ISBN: 80-85950-59-6
- KRÁTKÁ, Lenka. Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie. In: VANĚK, Miroslav, HOUDA, Přemysl, MÜCKE, Pavel (eds.). *Deset let Na cestě: Orální historie na Sovinci 2002-2011*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011, s. 42-57. ISBN: 978-80-87398-12-8.
- MELZNER, Miloš a SCHULZ, Jindřich, a kol. *Vlastivěda Šumperského okresu*. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum Šumperk, 1993, s. 585. ISBN: 80-85083-02-7
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 332. ISBN: 80-247-1362-4.
- STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 228. ISBN: 80-85834-60-X.
- ŠVARČÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007, s. 384. ISBN: 978-80-7367-313-0
- VANĚK, Miroslav a kol. *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 78. ISBN: 80-244-0718-3
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 175. ISBN: 80-7285-045-8
- ZUBER, Rudolf a kol. *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava: Profil, 1966, s. 535. ISBN: neuvedeno.

Elektronické zdroje

- BOTT, Suzanne, CANTRILL, James, G. a MYERS, Jr., Olin, E. Pojem místa a příslib ekopsychologie. *Český portál ekopsychologie* [online]. 2008, s. 1-19, 22. 12. 2008 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z:
<http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cislocclanku=2008120001>
- SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí na pokračování (Dosídlování v padesátých letech 20. století). In: *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. Roč. 15, č. 7. Praha, 2007, 2. 2. 2010 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z:
<http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=222>
- *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2012* [online]. Český statistický úřad. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:
[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf)
- *Vybrané údaje podle obcí a jejich částí okresu Jeseník* [online]. Český statistický úřad. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/vybrane_udaje_podle_obci_a_jejich_casti_okresu_jesenik
- *Javorník - obec/město (okr. Jeseník)* [online]. Sčítání lidu, domů a bytů 2011. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!/stranka=vse-o-uzemi> (...)
- *O mikroregionu* [online]. Mikroregion Javornicko. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:
http://www.javornicko.rychleby.cz/index.php?id=o_mikroregionu.html
- *Historie* [online]. Město Javorník. [cit. 8. 3. 2013]. Dostupné z:
<http://www.mestojavornik.cz/index.php?id=historie.html>

Přílohy

I. Seznam Narátorů

Jako identifikátor narátorů nejsou použita osobní jména, protože ta pro tuto práci nejsou důležitá. Použita je pouze iniciála a název jejich povolání, protože právě to je pro jednotlivé narátory určující v jejich životním směřování. V nelehkém období, ve kterém tito lidé prožívali aktivní část svého života, nebylo až tak důležité jejich vzdělání či přání, důležité bylo mít nějakou stabilní práci a uživit se (velkou roli při vykonávání povolání sehrála také role KSČ a tzv. „umístěnky“).

Dále je u každého narátora uveden jeho ročník a místo narození, rok kdy se narátor dostal do lokality Javornicka a proč, a jako poslední položka je uvedena národnost. Ročník narození je důležité uvést z důvodu orientace v historii, od kdy je narátor svědkem žité historie. Místo narození je uvedeno pro podpoření faktu, že Javornická společnost je v základu složena opravdu z různých koutů světa. Rok, kdy se narátor dostal do lokality Javornicka, je zde uveden ze stejného důvodu jak rok narození a důvod migrace do lokality jako předpoklad pro pozdější identifikaci s místem. Národnost je uvedena k dokázání multikulturnosti této společnosti.

- **pan W., prodavač**, manžel paní K., prodavačka; rozhovor proběhl 13. 3. 2011
 - ročník: 1931
 - narozen v: Supíkovice (u Jeseníku)
 - na Javornicku od roku: 1933; starousedlíci, otec kovářem, byl v dané lokalitě potřeba
 - národnost: česká (na vyžádání po babičce, jinak po otci sudetský Němec)

- **paní K., prodavačka**, manželka pana W., prodavač; rozhovor proběhl 13. 3. 2011
 - ročník: 1938
 - narozena v: Opatovice (u Vyškova)
 - na Javornicku od roku: 1946; rodina se přestěhovala z vnitrozemí osídlit zkonfiskovaný majetek po německém obyvatelstvu

- národnost: česká
- **paní A., zdravotní sestra**, rozhovor proběhl 13. 11. 2011
 - ročník: 1941 (v rodném listě mám však chybně uveden ročník 1939)
 - narozena v: Makedonie
 - na Javornicku od roku: 1956; shledání s matkou přes Červený kříž (po roce 1948 musela svou rodnou zemi Makedonii opustit, protože zde běsnila Občanská válka, mezi léty 1848 – 1956 pobývala s ostatními makedonskými a řeckými dětmi v dětských domovech v Jugoslávii, Rumunsku a Polsku; Do roku 1959 však pobývala dále v českých dětských domovech, aby se lépe naučila česky a pak absolvovala studia v Šumperku a od roku 1964 se díky své práci dostala zpět do Javorníku)
 - národnost: česká (na vyžádání, jinak po rodičích makedonská)
- **paní M., pracovnice v zemědělství**, rozhovor proběhl 17. 11. 2011
 - ročník: 1937
 - narozena v: Uhelná (u Javorníku)
 - na Javornicku od roku: 1937; starousedlíci, od 7 měsíců života žije (s krátkými přestávkami – 10 týdnů nucený pobyt v internačním táboře, 2leté studium v Lipníku nad Bečvou) stále ve stejném domě.
 - národnost: německá
- **paní I., učitelka**, rozhovor proběhl 3. 12. 2011
 - ročník: 1940
 - narozena v: Vítějeves (Vysočina)
 - na Javornicku od roku: 1945; otec byl členem finanční pohraniční stráže a byl na Javornicko povolán, v září téhož roku za ním přijela jeho rodina. V Javorníku žije nepřetržitě stále ve stejném domě, pouze s přestávkou na studia v Olomouci)
 - národnost: česká
- **paní M., kuchařka**, manželka pana F., pracovník v zemědělství; rozhovor proběhl 12. 1. 2012

- ročník: 1946
 - narozena v: Horní Hoštice (u Javorníku)
 - na Javornicku od roku: 1946; starousedlíci (rodiče byli sudetští Němci), s přestávkou kdy byli v roce 1948 – 1950 přesunuti do vnitrozemí na pomocné práce.
 - národnost: německá
- **pan F., pracovník v zemědělství**, manžel paní M, kuchařka; rozhovor proběhl 12. 1. 2012
 - ročník: 1939
 - narozen v: Nové Vilémovice
 - na Javornicku od roku: 1939; starousedlík (jeho matka byla sudetská Němka). Přímo v Javorníku až od roku 1969, po sňatku s paní M., kuchařka.
 - národnost: německá
- **pan J., komunální politik**, manžel paní Š., prodavačka; rozhovor proběhl 13. 1. 2012
 - ročník: 1940
 - narozen v: Konice (Litovelsko)
 - na Javornicku od roku: 1945; otec byl členem finanční pohraniční stráže a byl na Javornicko povolán, v červnu téhož roku za ním přijela jeho rodina. V Javorníku žije v podstatě nepřetržitě (s přestávkou na studia – Vidnava a Hronov) ve stejném domě.
 - národnost: česká
- **paní Š., prodavačka**, manželka pana J., politika; rozhovor proběhl 13. 1. 2012
 - ročník: 1946
 - narozena v: Ochoz u Konice (Litovelsko)
 - na Javornicku od roku: 1958; přišli sem z Moravské Třebové s rodinou, v rámci nezemědělského osídlování a založili si zde prodejnu.
 - národnost: česká

II. Rámcová osnova rozhovorů

K rozhovorům s narátory jsem měla předem připravenou tuto rámcovou osnovu rozhovoru, která obsahovala pouze přehled důležitých milníků v životě každé osoby. Tato osnova byla použita jen v případě, že rozhovor s narátorem vázl, nebo se z nejrůznějších důvodů zadrhl (narátor nevěděl jak začít, nebo měl problém v životopisném vyprávění navázat. Otázky pak byly pokládány stylem: „*Můžete mi povědět něco o...; Povídejte, jak to tenkrát bylo...; Vy jste povídal o...můžete to více rozvést?*“ apod.

- Kde a kdy jste se narodil/a?
- Odkud pocházíte a odkud pochází vaši rodiče/předci?
- Kdy (v kterém roce) jste se dostali do Čech/na Javornicko.
- Podmínky dosídlování / přesun.
- První roky pobytu / dnes.
- Vzdělání, jazyk, práce.
- Manželství,
- Kde je „doma“, kde mám kořeny? (Tato otázka ve většině případů nebyla položena přímo. Pokud to však bylo nutné, byly podávány otázky, dotýkající se tohoto tématu nepřímo)
- Situace v 50. letech 20. století, role komunistické strany